

Meerjarenbegroting

2023 - 2026

DEFINITIEF

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	3
2	Inleiding	4
3	Landelijke ontwikkelingen	5
3.1.	Onderwijs	5
3.2.	Vereenvoudiging bekostiging	6
3.3.	Overige bekostiging	7
3.4.	CAO en loonkosten	9
3.5.	Onderwijsarbeidsmarkt	9
4	Organisatieontwikkelingen	13
4.1.	Inzet NPO	13
4.2.	Koersplan 2022-2026	14
4.3.	Huisvesting	17
4.4.	Duurzaamheid	19
4.5.	Allocatiebeleid	20
4.6.	Leerlingenprognoses en ontwikkelingen	20
4.7.	Overige ontwikkelingen	22
5	Meerjaren exploitatiebegroting 2023-2026	23
6	Toelichting meerjaren exploitatiebegroting	25
6.1.	Baten	25
6.2.	Lasten	26
7	Meerjarenperspectief schoolexplotaties 2023-2026	31
8	Prognosebalans 2023-2026 en opbouw vermogen	32
8.1.	Meerjarenbalans	32
8.2.	Samenstelling en verloop vermogen	32
9	Financieel beleid	35
9.1.	Kasstroomoverzicht	35
9.2.	Balans kengetallen en ratio's	36
9.3.	Exploitatie kengetallen en ratio's	38
9.4.	Planning & control	39
9.5.	Treasury	40

1 Samenvatting

De realisatie van ambities uit het *Koersplan 2022-2026* en de oplopende tekorten op de onderwijs-arbeidsmarkt zijn twee belangrijke landelijke ontwikkelingen voor ons nu en in de komende jaren.

Het *Koersplan 2022-2026* omvat de periode 1 augustus 2022 tot 1 augustus 2026. In het plan zijn vier strategische thema's benoemd die in genoemde periode extra aandacht krijgen: *kansengelijkheid, een eigentijds curriculum, voldoende én bekwaam personeel, scholen werken samen met relevante partners*. Bij elk thema zijn 2-3 ambities beschreven: leidraad voor alle geledingen in de organisatie. De uitwerking van elke ambitie in concrete resultaten is aan de scholen. Op deze wijze wordt rekening gehouden met de specifieke omgeving en omstandigheden van elke school die doorgaans verschillen van andere scholen. De ambities worden in elk schoolplan 2023-2027 opgenomen; de uitwerking is in de jaarplannen te vinden. Monitoring vindt plaats in de bestuursrapportage, de jaarevaluatie en het jaarverslag. Daarbij vervullen de directeuren een belangrijke rol; elke directeur is verbonden aan een strategisch thema. Om de ambities mede te kunnen realiseren is op bovenschools niveau een bestemmingsreserve gevormd. De besteding van de middelen is in deze meerjarenbegroting te vinden.

Het lukt besturen steeds moeilijker om de vacatures in zowel reguliere als tijdelijke formatie te vervullen. Landelijk is er inmiddels een tekort aan ruim 9.700 fte leraren, 1.100 fte directeuren en 1.600 fte onderwijsondersteunend personeel. Het gevolg is hogere kosten door inhuur van externen (als die al te vinden zijn), vaker onbevoegden voor de groep, groepen naar huis sturen, kortere schoolweken, fusie of zelfs sluiting van scholen.

De instroom van (voltijd/deeltijd) pabo-studenten is inmiddels afgevlakt. Wel neemt het aantal zij-instromers nog iets toe. Om studenten aan ons te binden is – naast de bestaande samenwerking met pabo's en betaalde LIO-stages – een samenwerkingsovereenkomst gesloten met zowel de *Hogeschool Leiden* als de *Hogeschool InHolland* om 'opleiden in school' mogelijk te maken. Studenten lopen vanaf het eerste jaar twee dagen per week stage en blijven gedurende hun volledige stageperiode bij hetzelfde schoolbestuur (maar wel op meerdere scholen). Op deze wijze ontstaat voor studenten en scholen de mogelijkheid om zicht te krijgen op een toekomstig dienstverband. Naast een goede begeleiding door mentoren en schoolopleiders is er ook regelmatig contact met de opleiding (pabo) wat invloed heeft op de ontwikkeling van het curriculum van de opleiding (de theorie sluit aan bij de praktijk).

Naast het vergroten van de instroom van personeel blijft goed werkgeverschap voor onze huidige personeelsleden van groot belang ('binden en boeien van personeel'). Hier is blijvende aandacht voor en worden diverse personele en financiële instrumenten voor ingezet.

De periode 2023-2026 houdt ook een bestuurderswisseling in. Eind 2023 neemt de huidige bestuurder afscheid; in de loop van dat jaar wordt zijn opvolg(st)er benoemd. Het begrotingsjaar 2023 is dus het laatste jaar dat onder de verantwoordelijkheid van de huidige bestuurder valt.

De meerjarenbegroting 2023-2026 heeft een negatief exploitatieresultaat van **€ 1.307.000**. Dit wordt grotendeels gedekte door onttrekkingen aan de NPO-reserves en de reserve *Koersplan 2022-2026*. Deze begroting wordt echter ook sterk beïnvloed door kostenstijgingen die niet (volledig) gedekt worden door prijsbijstellingen van de (rijks)subsidies. In de meerjarenbegroting is uitgegaan van het prijspeil 2023. Als de inflatie doorzet en niet wordt gecompenseerd door aanvullende rijksvergoeding is voor 2024 een bijstelling nodig. Na verwerking van de resultaten in de meerjarenbalans wordt het vermogens- en budgetbeheer inzichtelijk met de kengetallen van de *onderwijsinspectie* als referentiekader. Op basis van de resultaten zoals beschreven in deze begroting blijven het normatieve publieke vermogen, liquiditeit, solvabiliteit en het weerstandsvermogen binnen de signaleringswaarden. De continuïteit van *Panta Rhei* blijft derhalve gewaarborgd.

Mr. Harry van de Kant
Bestuurder

2 Inleiding

In deze meerjarenbegroting geven de bestuurder en controller inzicht in een aantal beleidsontwikkelingen op landelijk- en organisatieniveau die financiële consequenties hebben in de komende jaren. Deze consequenties zijn vervolgens van invloed op de keuzes die op organisatie- en schoolniveau gemaakt (kunnen) worden.

De meerjarenbegroting 2023-2026 staat niet op zichzelf maar vormt een onderdeel van de totale planning & control-cyclus van Panta Rhei. De meerjarenbegroting is verbonden met een groot aantal beleidsdocumenten, waaronder het *koersplan*, het *(meerjaren) formatiebeleidsplan*, het *meerjaren onderhoudsplan*, financiële uitgangspunten beschreven in het document *Financieel Management*, diverse aspecten van het onderwijskundig-, personeels- en huisvestingsbeleid, alsmede de schoolplannen van de scholen. De (meerjaren)begroting vormt het kader waarbinnen de doelen van deze beleidsdocumenten gerealiseerd moeten worden.

Het begrotingsproces is een continu proces van (meerjaren)begrotingen opstellen, periodiek de financiële voortgang volgen middels diverse rapportages, nieuwe inzichten opnemen en dit alles vertalen in het opstellen van de nieuwe (meerjaren)begroting.

Jaarlijks wordt een kaderbrief opgesteld (september) waarin beschreven staat welke ontwikkelingen in het komend jaar spelen en wat de financiële consequenties zijn. Er wordt met een meerjarenbegroting gewerkt op budgethoudersniveau (scholen en bestuursbureau) die jaarlijks bijgesteld wordt en in december ter advies (Gemeenschappelijke Medezeggenschapsraad) en goedkeuring (Raad van Toezicht) wordt voorgelegd en vervolgens vastgesteld wordt door de bestuurder.

De meerjarenbegroting omvat de periode van het *Koersplan 2022-2026* en het grootste deel van de schoolplanperiode 1 augustus 2023 - 1 augustus 2027. Middelen worden zo beleidsrijk ingezet om de missie van de organisatie '*uitstekend onderwijs op uitstekende scholen*' te realiseren. Scholen hebben hun meerjarenbegroting gekoppeld aan het schoolplan waarin beleidskeuzes op schoolniveau gemaakt worden en waar middelen beleidsrijk worden ingezet.

De inkomsten zijn gerelateerd aan de vergoedingen die OCW, gemeenten, samenwerkingsverbanden en andere instellingen/organisaties verstrekken.

Het is een uitdaging om als onderwijsorganisatie zijnde financieel beleid te voeren over een middellange periode. Op de eerste plaats is het van groot belang om tijdig op de hoogte te zijn van de te verwachten ontwikkelingen in het onderwijs. De toekenning van extra (NPO)middelen, de snel oplopende tekorten op de onderwijsarbeidsmarkt, prijsstijgingen en af te sluiten cao's zijn hier voorbeelden van.

Op de tweede plaats dient tijdig geanticipeerd te worden op regionale ontwikkelingen, bijvoorbeeld een daling van het aantal geboorten in gemeenten waar onze scholen staan en de uitstroom van pensioen-gerechtigde personeelsleden (met een krappe onderwijsarbeidsmarkt).

De vertaling van ontwikkelingen naar actief financieel beleid is niet altijd gemakkelijk omdat feitelijke effectuering vaak pas gerealiseerd kan worden in meerdere jaren. Effecten zijn dus ook niet altijd direct zichtbaar en inzichtelijk te maken.

Daarnaast is een meerjarenbegroting geen absolute waarheid: er is geen garantie dat de inkomsten en uitgaven zich exact zullen verhouden zoals wordt beschreven. Er spelen zo veel actoren en factoren een rol dat een jaarlijkse actualisatie van de meerjarenbegroting noodzakelijk is.

In de bestuursrapportages die elk kwartaal verschijnen worden de financiële ontwikkelingen beschreven en kan een inschatting worden gemaakt in hoeverre de werkelijke ontwikkelingen (inkomsten en uitgaven) zich verhouden tot de begroting van dat kalenderjaar.

3 Landelijke ontwikkelingen

3.1. Onderwijs

In het nu volgende worden enkele relevante ontwikkelingen wat nader beschouwd.

Passend Onderwijs

Elk schoolbestuur maakt deel uit van een of meerdere samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs. Doel is het bieden van een passende onderwijsplek aan elk kind, waarbij de school een zorgplicht heeft. Elke school heeft een schoolontwikkelingsprofiel opgesteld waarin beschreven staat wat de school aan ondersteuning biedt, zowel voor leerlingen met een ontwikkelingsachterstand als -voorsprong. Scholen ontvangen - naar rato van het aantal leerlingen - van het samenwerkingsverband middelen om passend onderwijs te kunnen bieden. Als extra ondersteuning nodig is kan een arrangement (extra geld en/of extra uren inzet van deskundigen) worden aangevraagd.

De samenwerkingsverbanden ontvangen middelen van OCW en moeten het met de toebedeelde middelen doen. Als er meer verwijzingen plaats vinden naar het speciaal (basis)onderwijs in de regio dan de vastgestelde budgetten toestaan, zullen de schoolbesturen gezamenlijk voor de extra kosten moeten opdraaien (en ontvangen dan minder budget per school).

Ondanks het uitgangspunt - een passende onderwijsplek voor elk kind - blijken er acht jaar na dato nog een aantal knelpunten te zijn. Er gaat (te) veel tijd en geld naar de constructies rondom bestuurlijke inrichting van samenwerkingsverbanden in plaats van naar wat het beste is voor kinderen. Directies en leraren voelen zich veelal onvoldoende betrokken bij de keuzes die samenwerkingsverbanden maken. Zij ervaren ook onvoldoende ondersteuning vanuit de samenwerkingsverbanden en dit draagt mede bij aan de ervaren werkdruk. Dit lijkt niet zozeer te wijten aan het percentage leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften maar aan het feit dat de problematiek van leerlingen complexer is geworden.

Landelijk is sprake van een stijging van het aantal leerlingen in het speciaal (basis) onderwijs, variërend van 3% in het speciaal basisonderwijs tot 8% in het speciaal onderwijs. De wachttijd voor leerlingen en basisscholen is langer geworden voordat een leerling een passende plek krijgt in het speciaal (basis) onderwijs. Ook voor veel ouders is passend onderwijs diffuus.

De scholen van Panta Rhei zijn ingedeeld in twee samenwerkingsverbanden: *regio Haaglanden* (13) en *regio Leiden* (4). Deze samenwerkingsverbanden hebben een eigen bureau met een directeur, adviseurs, ambulant begeleiders, inzet van externen, administratieve ondersteuning e.d. De scholen ontvangen jaarlijks vanuit de middelen die de samenwerkingsverbanden van OCW ontvangen een bedrag per leerling. In de meerjarenbegroting van elk samenwerkingsverband is dit opgenomen. Daarnaast kunnen aanvullende middelen worden toegekend voor extra ondersteuning ('arrangement') voor individuele leerlingen, of voor bepaalde projecten. De scholen verantwoorden jaarlijks de inzet van de middelen aan het samenwerkingsverband.

De bovengenoemde knelpunten op landelijk niveau worden ook in genoemde samenwerkingsverbanden herkend. Daarnaast blijken scholen van het speciaal (basis)onderwijs vrij snel in het schooljaar vol te zitten waardoor een aantal leerlingen langere tijd op een niet-passende plaats zit. Dit levert druk op bij zowel de school, de leerling en de ouders/verzorgers.

Vanaf het schooljaar 2019-2020 is binnen Panta Rhei een personeelslid werkzaam als onderwijsspecialist Passend Onderwijs. De kern van de werkzaamheden betreft het coördineren van het proces tot plaatsing van een leerling op een passende plek wanneer de desbetreffende school zorgplicht heeft. Op deze wijze worden de directie en de intern begeleider(s) van de school ontzorgd. Daarnaast heeft Panta Rhei vier orthopedagogen in dienst (samen 2,6 fte) die ook een belangrijke rol vervullen in het bieden van ondersteuning waardoor de scholen de juiste interventies kunnen toepassen om een passend onderwijsaanbod te doen.

3.2. Vereenvoudiging bekostiging

Per 1 januari 2023 wordt de vereenvoudiging van bekostiging ingevoerd met een overgangsregeling van drie jaar. In de regelgeving t/m 2022 zijn er heel veel componenten die de bekostiging bepalen. In de nieuwe bekostigingssystematiek is de hoeveelheid indicatoren voor de basisbekostiging teruggebracht tot het aantal leerlingen op 1 februari van het voorgaand jaar (nu 1 oktober) en de verhouding onderbouw-bovenbouw met op basis daarvan een bedrag aan basisbekostiging (vast bedrag per school) en een bedrag per leerling. Verder wordt de personele bekostiging aangepast van schooljaar naar kalenderjaar.

Bovenop de basisbekostiging blijven de onderstaande aanvullende, voor Panta Rhei relevante, extra bekostigingsregels gelden:

1. Kleine scholentoeslag (alleen voor *De Margriet*).
2. Onderwijsachterstanden (voor *De Margriet*, *MMiXX*, *De Tandem*, *De Parachute* en *IKEC De Waterlelie*).
3. Eerste opvang nieuwkomers (in beginsel elke school, het betreft hier vooral *De Parachute*, *De Margriet* en *IKEC De Waterlelie*).
4. Groeibekostiging (berekend op stichtingsniveau).
5. Professionalisering en begeleiding van starters en schoolleiders (**€ 95,30** per leerling); deze regeling eindigt op 1-8-2023 maar het budget blijft structureel beschikbaar.

De bekostigingsregeling voor 2023 is in oktober 2022 gepubliceerd. De belangrijkste componenten hierin zijn:

1. De basisbekostiging per leerling is gebaseerd op het leerlingenaantal op 1 februari 2022 en bedraagt **€ 5.802** per leerling.
2. De basisbekostiging per school bedraagt bij scholen vanaf 100 leerlingen **€ 104.095**.
3. De kleine scholentoeslag is een extra vergoeding voor scholen met minder dan 150 leerlingen en is afhankelijk van het leerlingenaantal.
4. Het budget voor professionalisering van starters en schoolleiders is **€ 95,30** per leerling. Deze regeling loopt tot 1-8-2023. Vanwege een toezegging dat dit budget behouden blijft voor de sector heeft de *PO-Raad* deze voor heel 2023 in het rekenmodel opgenomen.
5. De vergoeding voor onderwijsachterstandenbeleid is een vergoeding voor scholen met een hoge CBS-achterstandsscore. Deze scholen krijgen **€ 711,63** per achterstandsscore op de peildatum 1 februari 2022. Scholen die deze middelen ontvangen zijn *De Margriet*, *MMiXX*, *De Tandem*, *De Parachute* en *IKEC De Waterlelie*. In de begroting wordt deze subsidie opgenomen op de meest recente CBS-statistieken. Deze statistieken worden jaarlijks op 1 februari geactualiseerd en vervolgens wordt de basisbekostiging voor het volgende kalenderjaar bijgesteld. Een schoolbestuur heeft geen zicht op de data in deze statistieken waardoor het, tenzij er sprake is van een duidelijke wijziging in samenstelling van de leerling populatie, moeilijk te voorspellen is hoe hoog deze subsidie wordt. In deze meerjarenbegroting wordt uitgegaan van een ongewijzigde achterstandsscore en daarmee gelijkblijvende subsidie (**€ 900.000**).
6. De wetswijziging is budgetneutraal. Dit betekent dat er evenveel geld verdeeld wordt in de oude en nieuwe situatie. Door de vereenvoudiging van de bekostiging verandert de manier waarop wordt berekend hoeveel geld een schoolbestuur krijgt. De meeste schoolbesturen krijgen tussen de 3% méér en 3% minder bekostiging. Grote effecten ontstaan vooral bij scholen met een grote afwijking van de gemiddelde gewogen leeftijd (*GGL*) van het onderwijsgevend personeel en een afwijking in de verhouding onderbouw/bovenbouwleerlingen ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Op stichtingsniveau is er op basis van de overgangsregeling een korting van circa **€ 130.000**. Deze korting is in feite een correctie op de hogere rijksvergoeding die Panta Rhei op basis van de nieuwe regeling ontvangt.

De overgangsregeling loopt drie jaar zodat de scholen de tijd krijgen om hun uitgaven aan de nieuwe situatie aan te passen. Op schoolniveau worden de herverdeeffecten gemaximeerd:

herverdeeeffect	Niet minder dan	Niet meer dan
1 ^e jaar = 2023	-/- 1%	+/+ 1%
2 ^e jaar = 2024	-/- 2%	+/+ 2%
3 ^e jaar = 2025	-/- 3%	+/+ 3%

Algemene consequentie voor de begroting:

- In de begroting 2023-2026 ontvangt de school de volledige rijksvergoeding zoals toegekend aan de school verminderd met het afgesproken allocatiepercentage.
- De herverdeeeffecten worden door de school zelf opgevangen. De overgangsregeling moet hiertoe voldoende tijd bieden om te anticiperen. Een aantal scholen heeft een groot negatief effect dat ontstaat door een hogere GGL dan het landelijk gemiddelde. Door uitstroom in verband met pensioen en natuurlijk verloop is het de verwachting dat dit effect na drie jaar is gedempt. Dit geldt voor *Essesteijn*, *Maerten van den Veldeschool* en *St. Maarten*. De meeste scholen binnen Panta Rhei hebben een positief herverdeeeffect doordat de GGL lager is dan het landelijk gemiddelde, dit zijn vooral *KC de Telescoop*, *De Lusthof*, *Maria Bernadette* en *Het Dok*.
- In de meerjarenbegroting is de overgangsregeling op basis van de indicatieve bedragen opgenomen. Vanaf 2026 krijgt een school volledig op basis van de nieuwe regeling bekostigd. De bedragen zijn gebaseerd op de indicatieve bedragen voor 2023 en lopen vooruit op de in december 2022 verwachte publicatie van de eerste bekostigingsregeling. De bedragen zijn hierin verhoogd vanwege de automatische prijsbijstelling ‘materiële instandhouding’ van 11,7%. Omdat in de bekostiging 2023 geen onderscheid wordt gemaakt tussen personele en materiële bekostiging en de verhouding personele- materiële kosten door *DUO* is vastgesteld op 89,15%-10,85% is de totale basisbekostiging met voor de prijsbijstelling met **1,27%** ($10,85\% \times 11,7\%$). Daarnaast geeft de *PO-Raad* aan dat de rijksbijdragen voor de CAO-kosten in 2023 met 1,6% zullen stijgen, rekening houdend met de hierboven genoemde verhouding personele- materiele kosten is dit **1,44%**. Beide indexaties zijn in de begroting verwerkt.

Specifieke consequenties voor de begroting:

Bij het opstellen van de begroting is een drietal specifieke knelpunten geconstateerd:

- Tot en met 2022 werd de rijksvergoeding jaarlijks bijgesteld naar de gemiddelde leeftijd van het onderwijsgevende personeel. Door deze bijstelling werden de hogere loonkosten door periodieken bekostigd. Deze bijstelling is er vanaf 2023 niet meer. Dat kan betekenen dat een school met een gelijkblijvend leerlingaantal en gelijkblijvende personele inzet te maken krijgt met hogere kosten door periodieken die niet worden gecompenseerd door hogere rijksvergoeding. Dit kan bij een gemiddelde school oplopen tot ca € 10.000- € 15.000 per jaar, het cumulatieve effect over vier jaar is dan € 40.000- € 60.000. Bij Panta Rhei hebben de meeste scholen een jonger personeelsbestand dan het landelijk gemiddelde en daardoor hebben zij met dit effect te maken, hierbij zijn *Het Dok* en *Maria Bernadette* de grootste uitschieters. In de praktijk betekent dit dat, tenzij kan worden bespaard op andere kosten, er minder personeel kan worden ingezet. Op basis van ervaringen met natuurlijk verloop wordt verwacht dat de benodigde besparing gerealiseerd wordt door invulling van vacatureruimte van lager ingeschaald personeel. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.
- De regeling voor de groeibekostiging is veranderd. Groeibekostiging wordt nu toegekend als het leerlingaantal met minimaal 4% groeit ten opzichte van het vastgestelde leerlingaantal van 1 februari. Voor Panta Rhei is dit voor 2023 een groei van 199 leerlingen (totaal met groei: 5.168 leerlingen). In de praktijk zal dit mogelijk pas rond juni worden gerealiseerd. Door de uitstroom van groep 8 (ca 600 leerlingen) zal in het nieuwe schooljaar de groeirempel niet worden behaald. Vooralsnog is in de begroting wel gerekend met € 150.000 groeibekostiging per kalenderjaar.

3.3. Overige bekostiging

Nationaal Programma Onderwijsachterstanden Corona (NPO)

Om opgelopen achterstanden als gevolg van de coronapandemie op met name cognitief en sociaal

emotioneel gebied aan te pakken heeft het vorige *Kabinet* € 5,8 mld. beschikbaar gesteld voor alle onderwijssectoren. De middelen werden toegekend in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023. Per 1 augustus 2023 eindigt de bijdrage die voor Panta Rhei in totaal **€ 6.7 mln.** bedraagt. De scholen hebben de middelen niet volledig kunnen inzetten in genoemde periode, maar mogen dit ook in de schooljaren 2023-2024 en 2024-2025 doen omdat de verantwoordingsperiode verlengd is tot augustus 2025. In de afgelopen periode is per school bijgehouden welk deel besteed is en welk deel nog in te zetten is in de komende jaren. Dit is ook verwerkt in deze meerjarenbegroting. Het bestuur dient de besteding van de middelen te verantwoorden in het Jaarverslag.

Bij de invoering van de *NPO*-subsidie is ook de bijzondere bekostiging voor nieuwkomers verruimd. Er kan nu worden aangevraagd voor nieuwkomers (asielzoekers en overige vreemdelingen) tot en met het derde jaar dat zij in *Nederland* zijn. De regeling voor de bekostiging 2023 is onlangs gepubliceerd, hierin wordt deze verruiming per 1 augustus 2023 weer teruggedraaid. Vanaf dat moment kan alleen subsidie worden aangevraagd voor asielzoekerskinderen tot en met het tweede jaar dat zij in *Nederland* zijn en voor de overige vreemdelingen alleen het 1^e jaar.

Dit was bij het opstellen van de begroting nog niet bekend, maar dit zal vermoedelijk leiden tot jaarlijks ca € 40.000 minder inkomsten dan nu in de begroting is opgenomen. Omdat mogelijk de bekostiging voor de nieuwkomers in het tweede jaar wordt verhoogd zal dit effect wat worden gedempt.

Aanpak werkdruk PO

De scholen ontvangen jaarlijks een bedrag per leerling om de werkdruk te verlichten. Middels het werkverdelingsplan bepaalt het team hoe deze middelen worden ingezet. De personeelsgeleding van de Medezeggenschapsraad heeft instemmingsrecht. Het bedrag is vanaf 2023 structureel opgenomen in de basisbekostiging en bedraagt **€ 268** per leerling in 2023 en 2024, vanaf 2025 **€ 269**.

De scholen van Panta Rhei zetten de middelen in de formatie (personeel) in. Door het tekort aan vervangers gebeurt het regelmatig dat deze personeelsleden anders ingezet moeten worden, waardoor de verlichting van de werkdruk bij collega's opgeschort moet worden.

Tot en met het jaarverslag 2021 was de verantwoording van de besteding van dit budget voor werkdrukvermindering een verplicht maatschappelijk thema in het jaarverslag. Vanaf 2022 is dit niet meer het geval. Dit budget blijft echter onverminderd volledig toegevoegd aan de basisbekostiging van de school.

Compensatie stijging energieprijzen

Het *Kabinet* heeft onlangs extra middelen beschikbaar gesteld voor compensatie van stijgende energiekosten in alle sectoren. Voor *OCW* is structureel een totaalbedrag van € 400 mln. beschikbaar voor alle onderwijssectoren, cultuur en media. Hoeveel hiervan beschikbaar komt voor het primair onderwijs is nog onduidelijk. In deze meerjarenbegroting is uitgegaan van de gegevens die tot dit moment bekend zijn, een mogelijke verdere prijsstijging, en deze compensatie is hierin nog niet opgenomen.

Ondersteuningsbekostiging samenwerkingsverbanden

De scholen van Panta Rhei zijn aangesloten bij het samenwerkingsverband in de regio *Den Haag* of *Leiden*. Vanuit deze samenwerkingsverbanden worden rijksbijdragen ontvangen voor ondersteuning van de scholen, begroot op **€ 815.000**. Daarnaast worden ook bijdragen verstrekt voor specifieke aanvullende ondersteuning (arrangementen) voor individuele leerlingen, begroot op **€ 240.000**. Zowel de ondersteuningsbekostiging als de arrangementsbaten worden op het niveau van 2022 begroot met een verhoging van 12% vanwege de indexatie van de rijksvergoeding. Het totaal aan inkomsten vanuit de samenwerkingsverbanden is voor 2023 begroot op **€ 1.055.000**.

Tijdens de begrotingsbehandeling in de *Tweede Kamer*, eind november jl. is een breed ondertekende motie ingediend die de regering verzoekt de bekostiging van samenwerkingsverbanden met te hoge reserves te verlagen, zodat ze niet nog meer reserves opbouwen en het deel dat daardoor minder overgemaakt wordt aan samenwerkingsverbanden uit te geven aan beter passend onderwijs. Minister *Wiersma (PO/VO)* reageerde dat hij dit onderzoekt op basis van een uitgevoerde monitor naar de hoogte

van de reserves. Op basis van de uitkomst kan het toepassen van de generieke korting een reële optie zijn. Of de korting daadwerkelijk plaats zal vinden en wanneer en hoe deze dan vorm zal krijgen zal binnenkort duidelijk worden.

Structurele financiering versterking basisvaardigheden vanaf 2025-2026

In een brief aan de *Tweede Kamer*, 21 november jl., meldt minister *Wiersma* dat scholen in het primair onderwijs vanaf het schooljaar 2025-2026 structureel extra bekostiging ontvangen om de basisvaardigheden (rekenen, taal, burgerschap en digitale geletterdheid) te versterken. Vanaf 2026 ontvangen alle scholen een basisbedrag en scholen waar de prestaties daartoe aanleiding geven krijgen daarbovenop een aanvullend bedrag. Om te bepalen welke scholen dat zijn wordt een prestatie-indicator ontwikkeld, gebaseerd op gegevens uit de doorstroomtoets (die voor het eerst in januari 2024 afgenomen wordt).

In de tijd tot het schooljaar 2025-2026 stelt het *Kabinet* al middelen beschikbaar om de basisvaardigheden te versterken. In de jaren 2023-2025 worden hier extra middelen voor uitgetrokken. Omdat de juiste bedragen voor zowel de periode tot het schooljaar 2025-2026 onbekend zijn als ook voor de periode vanaf genoemd schooljaar blijft dit vooralsnog buiten deze meerjarenbegroting. Bij het jaarlijks actualiseren van de meerjarenbegroting kunnen de dan bekend zijnde bedragen worden verwerkt.

3.4. CAO PO en loonkosten

In 2022 zijn de lonen in alle salarisschalen substantieel verhoogd. Een eerste verhoging betrof het overbruggen van de loonkloof tussen primair en voortgezet onderwijs waar ruim **€ 950 mln.** vanuit het *Kabinet* beschikbaar was gesteld. Deze verhoging trad met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2022 in. Een tweede verhoging hield een stijging in van 4,75% per 1 juli 2022, gevolg van een onderhandelaars-akkoord in het voortgezet onderwijs die onmiddellijk ook in het primair onderwijs toegepast moest worden om een nieuwe loonkloof te voorkomen. In het vervolg worden de cao's van het primair en voortgezet onderwijs gelijk afgesloten.

De huidige *CAO PO* heeft een looptijd tot 1 mei 2023. Vooralsnog worden de huidige bedragen aangehouden in de meerjarenbegroting met een indexatie van de rijksvergoeding van **1,44%**. Deze indexatie is een voorschot op de loonruimte 2023 die al is opgenomen in de huidige CAO, feitelijk worden nu 1,44% van de loonkosten voorgefinancierd.

3.5. Onderwijsarbeidsmarkt

Werkgelegenheid

Ongeveer 6% van het totaal aantal banen in Nederland is te vinden in het onderwijs. In het primair onderwijs werken ongeveer 188.000 mensen (133.000 fte); ruim 70% in deeltijd met een gemiddelde betrekkingsomvang van 28 uur per week. Daarnaast kent deze sector veel vrouwelijke leraren: in voltijd-banen uitgedrukt is 85% van de leraren vrouw. Ook neemt het aandeel vrouwelijke schoolleiders en het aantal vrouwen in functies op bovenschools/bestuurlijk niveau toe (inmiddels ruim 60%).

Bij Panta Rhei werken (november 2022) **505** personeelsleden met een totale omvang van **365 fte**. De gemiddelde betrekkingsomvang is 28 uur per week. Ongeveer 85% van alle personeelsleden is vrouw. Van de 28 directieleden is 58% vrouw.

Voor pas afgestudeerden is de werkgelegenheid snel toegenomen. Verreweg de meeste vacatures (76%) zijn in het westen van het land. Het landelijk tekort is ruim **9.700 fte** leraren, **1.100 fte** directeuren en **1.600 fte** onderwijsondersteunend personeel. Op termijn (2026) is dit bij ongewijzigd beleid gegroeid tot 15.000 fte (leraren, directeuren, ondersteunend personeel).

De instroom op de pabo's is weliswaar in de afgelopen vijf jaren toegenomen (van 4.300 studenten in 2018 naar 5.300 studenten in 2021, maar inmiddels daalt de jaarlijkse inschrijving weer en studeert een kleiner aantal af (jaarlijks gemiddeld 3.600). De instroom blijft daardoor jaarlijks lager dan de uitstroom van personeel dat met pensioen gaat, minder gaat werken, of om andere redenen stopt met werken. Hierdoor staan steeds vaker onbevoegde personeelsleden voor de groep om toch maar fysiek onderwijs

te kunnen blijven bieden. Het alternatief is dat kinderen thuis zitten en afstandsonderwijs volgen. Deze situatie is voor scholen, leerlingen en ouders ongewenst en moet dus zoveel mogelijk voorkomen worden.

Regeling zij-instromers

De subsidie voor zij-instromers is € 20.000 per zij-instromer. De externe kosten (lesgeld pabo en bijkomende kosten) voor de zij-instromers zijn nagenoeg gelijk aan deze subsidie.

Belangrijk aspect is de begeleiding van zij-instromers. Elke zij-instromer heeft minimaal een hbo-opleiding afgerond, maar doorgaans niet in een (primair) onderwijsomgeving gewerkt. Een goede begeleiding in de eerste periode (minstens vier maanden) is dan ook van groot belang. Gedurende deze periode worden de loonkosten uit bovenschoolse middelen vergoed. Na een inwerkperiode kan betrokkene in de reguliere formatie worden ingezet. Tijdens de looptijd van de studie krijgt de zij-instromer 1 dag per week betaald studieverlof, dit wordt eveneens bekostigd uit de bovenschoolse middelen. Inmiddels zijn **28** zij-instromers werkzaam binnen Panta Rhei.

Arbeidsmarkttoelage

In 2021 besloot het toenmalig *Kabinet* om voor de komende twee schooljaren in totaal € 375 mln. beschikbaar te stellen voor specifieke arbeidsmarkttoelagen in het primair en voortgezet onderwijs. Het kabinet beoogt hiermee om, zoals de minister dat noemt, scholen met een uitdagende leerlingenpopulatie ('achterstandsscholen') beter in staat te stellen goede medewerkers te behouden en aan te trekken. Gezien de oplopende tekorten op de onderwijsarbeidsmarkt en ervaringen in het recente verleden in het voortgezet onderwijs met een dergelijke tijdelijke maatregel is de verwachting dat het effect na evaluatie per saldo nihil zal zijn. In het schooljaar 2022-2023 ontvangen de personeelsleden van *IKEC De Waterlelie*, *De Margriet*, *MMiXX* en *De Parachute* een arbeidsmarkttoelage. Voor het schooljaar 2022-2023 bedraagt deze – met instemming van de PGMR – 5,5% van het salaris.

Voor de start van het schooljaar 2023-2024 maken sociale partners (*PO-Raad* en vakbonden) afspraken met *OCW* over het vervolg. Omdat veel nog onduidelijk is wordt in deze meerjarenbegroting geen rekening gehouden met een toekenning van middelen vanaf augustus 2023.

Maatregelen organisatieniveau

Ook Panta Rhei merkt de effecten van het lerarentekort. In de regio *Haaglanden* groeit het aantal leerlingen nog (2%) en er zijn honderden basisscholen gevestigd. De werkgelegenheid in deze regio is in de afgelopen vijf jaar met 14% gestegen. De concurrentie is groot, personeelsleden stappen makkelijk vanuit een vast dienstverband bij het ene bestuur in een nieuw vast dienstverband bij een ander bestuur.

Volgens de laatste peilingen is sprake van het gegeven dat 15-20% van het personeel in deze regio onbevoegd voor de groep staat. Ook wordt vaker een beroep gedaan op de inzet van interne begeleiders en directieleden. Dit alles om zoveel mogelijk te voorkomen dat leerlingen thuis onderwijsprogramma's moeten volgen c.q. verwerken. Een ongewenste situatie voor scholen, leerlingen en ouders.

Dit vraagt voortdurend kunnen anticiperen op deze krapte. Een goede samenwerking met de pabo's, het bieden van voldoende stageplaatsen, goede begeleiding van starters en zij-instromers, een duidelijke profilering van de organisatie 'naar buiten toe' en maatregelen om het huidige personeel te binden en boeien dragen hiertoe bij. Dit zijn dan ook speerpunten van beleid in de komende jaren, waarvoor budgetten worden vrijgemaakt.

Een nieuwe ontwikkeling voor Panta Rhei is deelname aan het traject 'opleiden in school'. Om studenten aan ons te binden is – naast de bestaande samenwerking met pabo's en betaalde *LIO*-stages – een samenwerkingsovereenkomst gesloten met zowel de *Hogeschool Leiden* als de *Hogeschool InHolland* om 'opleiden in school' mogelijk te maken. Studenten lopen vanaf het eerste jaar twee dagen per week stage en blijven gedurende hun volledige stageperiode bij hetzelfde schoolbestuur (maar wel op meerdere scholen). Op deze wijze ontstaat voor studenten en scholen de mogelijkheid om zicht te krijgen op een toekomstig dienstverband. Naast een goede begeleiding door mentoren en schoolopleiders is er ook regelmatig contact met de opleiding (pabo) wat invloed heeft op de ontwikkeling van het curriculum van de opleiding (de theorie sluit aan bij de praktijk).

In het schooljaar 2022-2023 zijn drie scholen gestart met het traject en in de komende jaren wordt dit aantal uitgebreid. Vanaf 2030 worden pabo-studenten vanuit de hogescholen alleen nog maar geplaatst bij opleidingsscholen dus het is voor scholen en besturen van groot belang om te investeren in deze ontwikkeling.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim in het primair onderwijs bleef tot 2022 redelijk stabiel (jaarlijks rond de 6,6%). In 2022 zien we in alle sectoren een stijging van het ziekteverzuim, ook in het onderwijs. Op organisatieniveau zijn de verschillen groot. Het verzuimpercentage van Panta Rhei ligt jaarlijks ruim onder het landelijk percentage (3,8% gemiddeld in de periode 2018-2021). In 2022 stijgt het verzuim tot boven de 5%. Panta Rhei is eigen risicodragers bij ziekteverzuim. De premie die voorheen aan het *Vervangingsfonds* betaald werd wordt toebedeeld aan de scholen. Elke school bepaalt vervolgens hoe de (ziekte)vervanging georganiseerd wordt. De verwerking hiervan in de meerjarenbegroting is dan ook per school anders: kosten externe inhuur, inzet vanuit de huidige formatie, een reservering voor vervangingskosten of een combinatie hiervan.

Participatiefonds

Schoolbesturen betalen jaarlijks een premie aan het *Participatiefonds* (uitkeringsinstantie). Als het dienstverband met personeelsleden niet op eigen verzoek beëindigd wordt en er niet direct een nieuwe baan voorhanden is kunnen betrokkenen een beroep doen op een (WW)uitkering bij het UWV. Het UWV brengt deze uitkering ten laste van het *Participatiefonds*. Het fonds toetst of het schoolbestuur gehandeld heeft conform de reglementen van het fonds. Is dat het geval dan worden de uitkeringskosten vergoed door het fonds. Is dat niet het geval dan komen de uitkeringskosten ten laste van het schoolbestuur.

Standaard worden de kosten van werkloosheid voor 50% vergoed door het fonds en 50% betaalt het schoolbestuur (eigen bijdrage). Voldoet het schoolbestuur aan de inspanningsverplichtingen die in het reglement van het fonds zijn opgenomen dan wordt de eigen bijdrage van het bestuur verlaagd tot 10% van de kosten.

Vanuit de middelen van het NPO is tijdelijke extra personeel benoemd. Nu deze subsidie in 2022 eindigt wordt een deel van deze benoemingen beëindigd. Dit kan leiden tot uitkeringskosten. Hiervoor is in de begroting in 2023 en 2024 € 50.000 opgenomen en vanaf 2025 jaarlijks € 25.000.

Doordat een groter deel van de uitkeringskosten op de schoolbesturen worden verhaald is het de verwachting dat de premielast voor de schoolbesturen vanaf 2024 gaat dalen. Omdat er geen zicht is op de omvang hiervan is hiermee in de begroting nog geen rekening gehouden.

Uitstroom en arbeidsperspectief

Uitstroom van personeel kan verschillende redenen hebben: een passender baan elders, dichterbij huis werken, verhuizing, stoppen met werken. Wat dit laatste betreft is een indicatie gegeven in het volgende overzicht (datum 15 november 2022):

Uitstroom personeel AOW-leeftijd per functiegroep per kalenderjaar (fte)

Functiegroep	2023	2024	2025	2026	2027	2028	Totaal
Bestuurder		1,0					1,0
Directie				1,0	3,0		4,0
Onderwijsgevend personeel	1,4	6,0	2,0	1,3	6,9	3,3	19,9
Onderwijsondersteunend personeel	1,3	0,2	1,0	4,3	2,5		9,3
Totaal	2,7	7,2	3,0	6,6	12,4	3,3	35,2

Uitstroom personeel AOW-leeftijd per school per kalenderjaar (fte)

School	2023	2024	2025	2026	2027	2028	Totaal
De Regenboog		0,2	0,6		1,6	1,0	3,4
Essesteijn	1,4				1,4		2,8
Maerten van den Velde		1,0		0,2	1,2		2,4
Nutsbasisschool			0,5		1,0	0,7	2,2
De Telescoop (voorheen: Pius X)							0
De Lusthof	1,0	0,6		0,4	2,2		4,2
Emmaus		1,1					1,1
St. Maarten		0,8		1,9	0,6		3,3
De Margriet							0
IKC MMiXX		0,6					0,6
De Tandem			0,2	0,5	0,6		1,3
Professor Casimir	0,3	0,4	0,4		0,6		1,7
De Parachute			0,5	0,6	1,0	0,6	2,7
IKEC De waterlelie (voorheen: De Springplank)					1,2	0,6	1,8
Maria Bernadette		0,9	0,1		1,0		2,0
De Walvis						0,4	0,4
Het Dok		0,6					0,6
Bestuurskantoor		1,0	0,7				1,7
Totaal	2,7	7,2	3,0	6,6	12,4	3,3	35,2

Personeelsleden kunnen uiteraard eerder besluiten om met pensioen te gaan dan in bovenstaande jaren is weergegeven, maar een vast gegeven is dat in de periode 2023-2028 minimaal **35,2** fte vacatureruimte ontstaat. Uitgaande van een gemiddelde werktijdfactor van 0,7 (28 uur per week) betreft het dan **50** personeelsleden (huidig aantal personeelsleden: **505**).

In de praktijk blijken meerdere personeelsleden ruim voor hun AOW-leeftijd te stoppen met werken (landelijk gemiddelde in het onderwijs: 64,4 jaar).

Het beleid van Panta Rhei is dat bij het bereiken van de AOW-leeftijd het dienstverband beëindigd wordt. In onderling overleg tussen directie en betrokkene kan besloten worden om de beëindiging van het dienstverband na het bereiken van de AOW-leeftijd uit te stellen met maximaal 12 maanden (maatwerk). Daarna kan opnieuw besloten worden tot verschuiving van de einddatum van het dienstverband met maximaal 12 maanden, tot de leeftijd van 72 jaar bereikt is. Vanaf deze leeftijd wordt geen pensioen meer opgebouwd.

Incidenteel is het mogelijk nog wel als vervanger (tijdelijk) te werken. Dit laatste kan uiteraard ook als een personeelslid met (pre)pensioen gaat.

4 Organisatieontwikkelingen

Schoolbesturen ontvangen budgetten van de (rijks)overheid om de maatschappelijke opdracht, het bieden van goed, passend onderwijs aan leerlingen, te kunnen vervullen. De budgetten dienen daarvoor ook ingezet te worden. Uiteraard moet een schoolbestuur middelen reserveren om inventaris, meubilair en leermiddelen tijdig te kunnen vervangen of aan te schaffen, enkele (beperkte) voorzieningen te treffen voor geplande uitgaven (onderhoud gebouwen bijvoorbeeld) en een algemene reserve om risico's af te kunnen dekken en zo de continuïteit van de organisatie te waarborgen. Over de hoogte van dergelijke middelen zijn op landelijk niveau indicatoren vastgelegd waaraan besturen zich hebben te houden, zo ook *Panta Rhei*.

De beschikbare budgetten worden ingezet om de kwaliteit van het onderwijs op zo hoog mogelijk niveau te brengen en te houden. Daarvoor moeten de scholen beschikken over goed opgeleid en vakbekwaam personeel, moderne (eigentijdse) methoden/leermiddelen, passende inventaris en meubilair, een goed onderhouden en veilig gebouw en een veilige schoolomgeving.

Elke school ontvangt jaarlijks budgetten om bovenstaande waar te kunnen maken. De wijze waarop die middelen - vanuit de opdracht die het onderwijs heeft - worden ingezet is aan de school. In het Schoolplan en Jaarplan wordt dit beschreven en in het Jaarverslag wordt verantwoording afgelegd. Op bestuursniveau gebeurt dit in het Jaarverslag dat jaarlijks voor 1 juli aan het ministerie van OCW gezonden wordt met een goedkeurende verklaring van de externe accountant.

Scholen kunnen dus eigen accenten aanbrengen; zo zal de ene school zich sterk richten op de inzet van digitale hulpmiddelen bij bepaalde vakken en legt de andere school meer accent op bepaalde werkvormen, de sociaal-emotionele of creatieve ontwikkeling, etc. Scholen doen dit vanuit de eigen middelen. Daarnaast zijn er accenten die op stichtingsniveau aangebracht worden, bijvoorbeeld vanuit het koersplan, ontwikkelingen op de onderwijsarbeidsmarkt, vanuit goed werkgeverschap, etc.

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op relevante ontwikkelingen in de organisatie.

4.1. Inzet NPO

Het *NPO* wordt grofweg besteed aan:

- Inzet van (extern) personeel;
- Kosten voor scholing, ondersteuning en teamontwikkeling;
- Kosten voor verwerkingsmateriaal, licenties etc.;
- Uitgaven voor investeringen in onder andere *ICT*-apparatuur en lesmethoden.

De toekenning van *NPO*-middelen stopt per 1 augustus 2023. Niet alle middelen zijn dan al besteed. Dit was voorzien waardoor een bestemmingsreserve per school gevormd is en een bestemmingsreserve voor afschrijvingskosten die ten laste van het *NPO* gebracht worden (investeringen groter dan € 50.000).

Onderstaand is een totaaloverzicht van de nog te besteden middelen *NPO* in 2023:

	Subsidie	2021	2022	2023
NPO 2021-2022	3.403.431	1.418.096	1.985.335	
NPO 2021-2022 onderwijsachterstanden	327.555	136.481	191.074	
NPO 2022-2023 obv € 500 per leerling	2.398.000		983.567	1.414.433
NPO 2022-2023 onderwijsachterstanden	613.108		255.461	357.646
TOTAAL	6.742.094	1.554.578	3.415.436	1.772.080

De bestemmingsreserve voor het niet bestede *NPO*-budget tot en met 2021 bedraagt € 241.662 en is in de jaarrekening 2021 opgenomen. Deze, verhoogd met een niet besteed deel in 2022, valt bij de resultaatbestemming 2023 vrij ten gunste van de schoolexplotaties.

Tevens is ultimo 2021 een bestemmingsreserve gevormd voor de egalisatie van afschrijvingskosten *NPO* investeringen. Deze is ultimo 2021 € 162.808 en valt gedurende de looptijd van de investeringen bij de resultaatbestemming vrij ten gunste van de schoolreserves. Dit gaat vooral om twee scholen: *Emmaus* vanwege investeringen in devices en leerplein en een investering in devices bij *De Walvis*.

4.2. Koersplan 2022-2026

In het *Koersplan 2022-2026*, dat betrekking heeft op de periode 1 augustus 2022 tot 1 augustus 2026 staan de missie, visie, kernwaarden en mens en maatschappijbeeld beschreven. Ook worden vier strategische thema's benoemd die in genoemde periode extra aandacht krijgen: *kansengelijkheid, een eigentijds curriculum, voldoende én bekwaam personeel, scholen werken samen met relevante partners*. Elk thema kent 2-3 ambities die leidend zijn voor scholen en bestuur. De realisatie vindt voornamelijk plaats op schoolniveau.

Strategisch thema: kansengelijkheid

Het onderwijs wil zoveel mogelijk bijdragen aan gelijke(re) kansen voor ieder kind. Dat is een grote opgave omdat we weten dat kinderen van huis uit niet dezelfde startpositie hebben. Dat kunnen we niet veranderen; wel kunnen we onze uiterste best doen om een rijk onderwijsaanbod te bieden. Door deelname aan de voorschoolse opvang voor ieder kind mogelijk te maken, door soepele overgangen tussen voorschool-basisschool-voortgezet onderwijs. Door te investeren in een rijke schooldag, kansrijk te adviseren bij de stap naar het voortgezet onderwijs en aandacht voor de mentale gezondheid.

De ambities die we hierbij willen realiseren:

- Het bevorderen van de kansengelijkheid;
- Het objectief benaderen van leerlingen en werken vanuit hoge verwachtingen;
- Het geven van een eerlijk, objectief en passend advies over de uitstroom(verwachting).

De volgende middelen worden hiervoor ingezet:

Kansengelijkheid	2023	2024	2025	2026
Rijke schooldag bieden (huiswerkbegeleiding, cultuur, sport)	32.500	75.000	75.000	75.000
Taalondersteuning kleuters/nieuwkomers	4.500	10.000	10.000	10.000
Totaal	37.000	85.000	85.000	85.000

In het regeerakkoord is opgenomen dat een structureel bedrag beschikbaar komt om een rijke schooldag – naast opvang en onderwijs ook aanbod van sport, cultuur, creativiteit, huiswerkbegeleiding – te realiseren voor die scholen waar dat gezien de leerlingenpopulatie nodig is. Het subsidiebedrag is € 75.000. Wanneer subsidie toegekend wordt dan worden bovenstaande bedragen niet uit de bestemmingsreserve *Koersplan 2022-2026* gehaald.

Taalondersteuning betreft kinderen tot 6 jaar in de gemeente *Leidschendam-Voorburg*. De gemeente vergoedt wel taalklassen met kinderen vanaf 6 jaar, niet jonger. Scholen moeten hier zelf in investeren.

Strategisch thema: een eigentijds curriculum

De inhoud van het onderwijs (curriculum) is vastgelegd in de wet. Aanpassingen, als gevolg van ontwikkelingen in de maatschappij, vinden niet frequent plaats. Een recente wijziging is het bevorderen van actief burgerschap en sociale cohesie. Maar globalisering, de toegenomen dynamiek op de arbeidsmarkt, de digitalisering van de samenleving, duurzaamheid en 21ste eeuwse vaardigheden vragen ook aandacht in het onderwijsaanbod.

Burgerschap en duurzaamheid zijn – naast de aandacht voor bovengenoemde ontwikkelingen – twee prioriteiten in de komende vier jaar. Dit is weergegeven in de volgende ambities:

- Oog hebben voor relevante ontwikkelingen in de samenleving en deze meenemen in ons onderwijsaanbod, waarbij balans is tussen het verwerven van kennis en vaardigheden;

- Het ontwikkelen van een bestuursbrede visie op burgerschapsvorming, uitgewerkt in concrete doelen en vertaald naar een passend onderwijsaanbod per school;
- Het opstellen van een visie voor duurzaamheid die op alle niveaus uitgedragen wordt in voorbeeldgedrag.

De volgende middelen worden hiervoor ingezet:

Een eigentijds curriculum	2023	2024	2025	2026
Visie op burgerschap en passend onderwijsaanbod	10.000	0	0	0
Visie op duurzaamheid en passende maatregelen	7.000	17.000	17.000	17.000
Totaal	17.000	17.000	17.000	17.000

Onder het ontwikkelen van een visie op burgerschap wordt ook de keuze voor een methode verstaan. De aanloopkosten in 2023 komen ten laste van de bestemmingsreserve *Koersplan 2022-2026*.

Om het gedrag van duurzaamheid te ondersteunen wordt per school per kalenderjaar **€ 1.000** beschikbaar gesteld waarmee bijvoorbeeld gescheiden afvalbakken, grijpers en andere materialen aangeschaft kunnen worden en in de hogere kosten van afvalverwerking tegemoet wordt gekomen.

Strategisch thema: voldoende én bekwaam personeel

Om uitstekend onderwijs te kunnen (blijven) bieden is voldoende én bekwaam personeel onontbeerlijk. In een periode met snel oplopende tekorten aan personeel is het van groot belang om de instroom van personeel te bevorderen en het huidige personeel te behouden. Voor de instroom van personeel is een nauwe samenwerking met opleidingsinstituten van groot belang. Naast de bestaande samenwerking richten we ons in de komende jaren op 'opleiden in school'. Bij deze nieuwe samenwerkingsvorm worden studenten vanaf het eerste jaar gedurende hun hele opleiding op stagescholen binnen het bestuur geplaatst, te beginnen met twee dagen in de week. Mentoren en schoolopleiders zijn hierbij van belang en worden hier ook voor gefaciliteerd.

Voor het behoud van personeel is goed werkgeverschap een belangrijke voorwaarde. Het bieden van professionaliseringsactiviteiten, netwerkbijeenkomsten, loopbaanmogelijkheden, evenals goede arbeidsomstandigheden en aandacht voor het welbevinden en waardering zijn hier voorbeelden van.

Ambities:

- Zorg dragen voor een goede begeleiding van studenten, starters, zij-instromers en het inwerken van nieuw personeel;
- Prioriteit geven aan het intern opleiden en nascholen van personeel, waaronder ook stagiairs en zij-instromers. Er is een aantrekkelijk (na)scholingsaanbod voor personeelsleden in iedere fase van hun loopbaan;
- Het realiseren van een goede balans tussen werk en privé en het bieden van ondersteuning door het bieden van een ruim aanbod op het gebied van duurzame inzetbaarheid.

De volgende middelen worden hiervoor ingezet:

Voldoende én bekwaam personeel	2023	2024	2025	2026
Facilitering schoolopleider OIS 8 uur p.w.	11.250	34.500	52.500	70.500
Facilitering mentor OIS 4 uur p.w.	11.250	34.500	52.500	70.500
Facilitering bovenscholse schoolopleider 4 uur p.w.	7.500	18.000	18.000	18.000
Stagevergoeding studenten OIS	11.000	25.000	25.000	25.000
Inzet PR-medewerker	16.000	0	0	0
Bovenscholse begeleiding starters 8 uur p.w.	allocatie	allocatie	allocatie	allocatie
Bovenscholse begeleider zij-instromers 4 uur p.w.	allocatie	allocatie	allocatie	allocatie
Studie zij-instromers 8 uur p.w. per persoon	allocatie	allocatie	allocatie	allocatie
Bovenscholse loonkosten zij-instromers eerste 4 mnd.	allocatie	allocatie	allocatie	allocatie
Activiteiten expertisecentrum	allocatie	allocatie	allocatie	allocatie
Totaal	57.000	112.000	148.000	184.000

Met *Hogeschool Leiden* en *Hogeschool InHolland* zijn samenwerkingsovereenkomsten gesloten om opleidingsscholen in te richten. Studenten lopen vanaf het eerste jaar twee dagen in de week stage bij

een school en blijven vier jaar aan hetzelfde bestuur verbonden (op vier verschillende scholen). Na het afstuderen kunnen zij bij het bestuur in dienst treden. Vanaf 2030 plaatsen de pabo's alleen studenten op opleidingsscholen. Nieuwe taken die ontstaan zijn mentor en schoolopleider.

Vanuit het *Rijk* wordt subsidie beschikbaar gesteld; nog niet bekend is welke bedragen de opleidingscholen ontvangen. De toegekende subsidie wordt in mindering gebracht op bovenstaande uitgaven.

Eerder is besloten dat een deel van voortzetting van activiteiten uit het vorige koersplan vanaf 1 augustus 2022 bekostigd wordt uit de allocatiemiddelen die bovenschools beschikbaar zijn. Het allocatiepercentage wordt vastgesteld door de kosten van de bovenschoolse begroting, bestaande uit kosten die betrekking hebben op het bestuursbureau en kosten die de gezamenlijke scholen betreft (bijvoorbeeld verzekeringen, administratiekantoor, contracten e.d.) om te zetten in een percentage van de basis-bekostiging. Deze percentages worden jaarlijks geactualiseerd.

Het expertisecentrum heeft een structurele plaats in de organisatie. Naast de begeleiding van startende leraren en zij-instromers en het aanbod van verschillende specialisten vervult het centrum een makelaarsrol bij het scholingsaanbod, worden netwerkbijeenkomsten georganiseerd (functies/specialisten) en wordt mede uitvoering gegeven aan de ambities uit het *Koersplan*.

Periodiek verschijnt een nieuwsbrief waarin onder andere komende activiteiten vermeld staan. Ook heeft het expertisecentrum een eigen website waar alle informatie te vinden is.

Strategisch thema: scholen werken samen met relevante partners

Onze scholen staan midden in de samenleving en onderhouden contacten met allerlei belanghebbenden waaronder ouders, kinderopvang, voortgezet onderwijs, peuterspeelzalen, naschoolse opvang, schoolmaatschappelijk werk, culturele instellingen, sport en welzijn, gemeente. Een goede samenwerking is in ieders belang vanuit het gezamenlijk belang: de ontwikkeling van kinderen.

Het borgen en verstevigen van bestaande samenwerkingen en het blijven zoeken naar nieuwe partners is een belangrijke opgave. Nadruk leggen we op de driehoek ouders-school-kind en kinderopvang in de volgende ambities:

- Het expliciet vorm geven van de driehoek kind-ouder-school met een centrale rol voor het kind én het vormgeven van educatief partnerschap;
- Een intensieve samenwerking met peuterspeelzalen/kinderopvang waarbij afstemming plaatsvindt in voorschoolse educatie ten behoeve van een soepele overgang naar groep 1/2.

De volgende middelen worden hiervoor ingezet:

Samenwerking met relevante partners	2023	2024	2025	2026
Samenwerking VO PR – Novum Gymnasium (groep 9)	School	School	School	School
Verhoging deelname aan voor- en voerschoolse educatie	P.M	P.M	P.M	P.M
Totaal	P.M	P.M	P.M	P.M

Vanaf het schooljaar 2022-2023 worden de kosten van het onderwijsaanbod aan leerlingen van groep 9 bekostigd door de desbetreffende scholen. Dit gebeurt ook al met de bovenschoolse plusklas. Beide vormen worden begeleid door *Bien4Kids*. De plaatsing van leerlingen voor groep 9 gebeurt op bovenschools niveau (orthopedagoog, senior stafspecialist Onderwijs & Kwaliteit) in samenspraak met de scholen. De scholen brengen leerlingen aan en vervolgens wordt aan de hand van vaste criteria beoordeeld of plaatsing in groep 9 mogelijk is. Het alternatief is plaatsing in de bovenschoolse plusklas.

De deelname aan voor- en voerschoolse educatie is voor peuters van groot belang, met name voor de taal-, motorische- en sociaal emotionele ontwikkeling. Bij de samenwerking tussen kinderopvang/peuterspeelzalen en basisschool is vroegtijdige signalering en uitwisseling van informatie van belang om de doorgaande ontwikkeling van kinderen en aansluiting op het onderwijs optimaal te maken.

Voorgaande uitgaven komen ten laste van de bestemmingsreserve *Koersplan 2022-2026*.

TOTAAL 4 STRATEGISCHE THEMA'S KOERSPLAN	2023	2024	2025	2026
Kansengelijkheid	37.000	85.000	85.000	85.000
Een eigentijds curriculum	17.000	17.000	17.000	17.000
Voldoende én bekwaam personeel	57.000	112.000	148.000	184.000
Scholen werken samen met relevante partners	P.M.	P.M.	P.M.	P.M.
TOTAAL	111.000	214.000	250.000	286.000

Verloop bestemmingsreserve Koersplan 2022-2026	2021	2022	2023	2024	2025	2026	TOT
1 jan. Stand reserve Koersplan	0	187.889	624.274	755.229	541.229	221.229	
Bij: dotatie	187.889	436.385	241.955	0	0	0	866.229
Af: besteding	0	0	111.000	214.000	250.000	286.000	861.000
31 dec. Stand reserve Koersplan	187.889	624.274	755.229	541.229	291.229	5.229	

4.3. Huisvesting

Voorziening groot onderhoud

In 2018 ontstond er een discussie over de wijze waarop de voorziening groot onderhoud bepaald moest worden. De voorziening wordt nu vastgesteld op basis van een meerjaren onderhoudsplanung (*MOP*) op stichtingsniveau waarbij de uitgaven worden geëgaliseerd over een vastgestelde periode. Meerdere accountants gaven in 2018 aan dat een dergelijke egalisering niet conform de verslaggevingsregels is. Deze schrijven voor dat een voorziening moet worden opgebouwd per onderhoudsinvestering (per locatie) en dat hiervoor naar tijdsgelang moet worden gespaard. Dit wordt de *componentenmethode* genoemd en deze geldt voor alle uitgaven in het kader van groot onderhoud. De optelling hiervan bepaalt de hoogte van de voorziening groot onderhoud. De verwachting is dat deze laatste werkwijze leidt tot een hogere voorziening, wat leidt tot een verschuiving van eigen vermogen naar vreemd vermogen. Deze vermogensverschuiving heeft, tezamen met het wegvallen van de vordering *OCW*, een fors negatief effect op de reservepositie/het weerstandsvermogen.

Een alternatief, zoals buiten het onderwijs wordt toegepast, is het activeren en afschrijven van (vervangings)investeringen en de rest van de onderhoudsuitgaven via de gebruikelijke voorziening te verwerken. Dit leidt tot een grote verschuiving in het balansbeeld omdat alle in het verleden gedane (vervangings)investeringen hierin niet zijn verwerkt. Hierdoor zijn er in de eerste jaren fors lagere afschrijvingslasten met het risico dat de hierdoor behaalde hogere winsten leiden tot andere (personele) uitgaven waardoor er onvoldoende vermogen wordt opgebouwd voor toekomstige investeringen.

De werkgroep *Van Ham* leverde het rapport '*Verslaglegging Groot Onderhoud Schoolgebouwen*' aan de *Tweede Kamer* (2022) en adviseerde daarin dat het opbouwen van een voorziening volgens de componentenmethode een reëler beeld geeft van toekomstige financiële risico's/uitgaven, maar dat het direct invoeren van deze werkwijze onverantwoord is. Daarom pleitte deze commissie voor voldoende voorbereidingstijd, meer helderheid over verantwoordelijkheden huisvesting schoolbesturen en gemeenten en een eenduidige definitie van groot onderhoud en vervangingsinvesteringen. Het *Ministerie van OCW* heeft de adviezen van de werkgroep overgenomen en naar aanleiding hiervan in de *Regeling jaarverslaglegging onderwijs (RJO)* vastgelegd dat schoolbesturen als overgangperiode tot en met 2023 de voorziening groot onderhoud kunnen waarderen op de wijze zoals ze dat in 2021 deden.

De *Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ)* lijkt inmiddels een uitspraak hierover te kunnen doen. De verwachting is dat hierover in december 2022 meer duidelijkheid over komt. Het voorjaar 2023 kan dan worden gebruikt om de gevolgen door te rekenen zodat in 2024 kan worden gerapporteerd volgens deze uitspraak van de *RJ*.

Meerjaren onderhoudsplanning (MJOP)

Eens in de drie jaar wordt de kwaliteit van alle schoolgebouwen onderzocht (schouw). In 2022 is in alle schoolgebouwen een schouw uitgevoerd door een externe partij. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor de jaarlijkse dotatie aan de voorziening voor groot onderhoud. In de periode oktober-november jl. heeft de senior stafspecialist Huisvesting van Panta Rhei in samenspraak met een externe partij (*IBIS*, onderdeel van *Brink Groep*, gespecialiseerd in advies en automatisering op het gebied van huisvesting/vastgoed) het meerjaren onderhoudsplan geactualiseerd.

Jaarlijks wordt een bedrag gedoteerd aan de voorziening onderhoud waaruit het groot onderhoud bekostigd wordt. De externe accountant kijkt of de omvang van de voorziening in lijn is met dotaties en uitgaven voor een minimale periode van twintig jaar. Op basis van de geplande uitgaven voor de komende 20 jaar en het reeds opgebouwde deel is de jaarlijkse dotatie vastgesteld op **€ 600.000** (2021: € 585.000); dit bedrag is in de (meerjaren) begroting verwerkt. Onderstaand is het meerjaren onderhoudsplan voor de komende 10 jaar opgenomen:

Omschrijving	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Totaal
Regenboog	€ 63.182	€ 99.901	€ 4.970	€ 19.664	€ 2.964	€ 32.748	€ 5.315	€ 101.808	€ 3.640	€ 24.905	€ 359.097
Essesteijn	€ 52.661	€ 73.238	€ 26.202	€ 17.381	€ 25.896	€ 108.221	€ 49.652	€ 37.781	€ 28.010	€ 26.307	€ 445.348
Maerten van den Velde	€ 5.206	€ 5.104	€ 6.563	€ 1.821	€ 3.384	€ 1.633	€ 5.206	€ 5.104	€ 8.790	€ 48.547	€ 91.358
Emmaus	€ 37.071	€ 25.059	€ 77.821	€ 38.294	€ 48.997	€ 36.271	€ 21.728	€ 50.622	€ 18.059	€ 39.095	€ 393.018
De Telescoop			€ 7.380	€ 5.585	€ 741	€ 8.549	€ 7.380	€ 14.319	€ 10.800	€ 30.519	€ 85.273
Lusthof	€ 266.645	€ 46.489	€ 33.549	€ 58.541	€ 4.902	€ 9.340	€ 66.523	€ 46.273	€ 76.742	€ 33.812	€ 642.816
Nutsbasisschool Voorschoten	€ 45.766	€ 42.385	€ 61.586	€ 35.022	€ 15.252	€ 13.915	€ 25.995	€ 43.595	€ 23.762	€ 51.936	€ 359.215
St. Maartens	€ 58.199	€ 26.316	€ 12.389	€ 48.603	€ 71.151	€ 62.535	€ 44.171	€ 40.507	€ 67.973	€ 29.358	€ 461.202
Margriet	€ 31.286	€ 36.161	€ 25.592	€ 12.655	€ 31.519	€ 6.401	€ 24.409	€ 28.524	€ 28.524	€ 29.321	€ 254.392
MMiXX	€ 7.546	€ 606	€ 1.076	€ 3.564	€ 862	€ 44.973	€ 7.546	€ 3.111	€ 1.076	€ 22.331	€ 92.690
Tandem	€ 98.368	€ 52.603	€ 73.320	€ 13.789	€ 19.597	€ 12.622	€ 18.911	€ 111.939	€ 88.823	€ 92.241	€ 582.215
Prof. Casimir	€ 24.117	€ 21.472	€ 44.103	€ 72.292	€ 21.101	€ 13.981	€ 62.540	€ 16.160	€ 41.937	€ 91.233	€ 408.936
Parachute	€ 48.912	€ 45.050	€ 60.492	€ 86.227	€ 30.238	€ 25.320	€ 41.151	€ 6.758	€ 25.909	€ 53.051	€ 423.110
Maria Bernadette	€ 5.488	€ 17.361	€ 17.361	€ 47.423	€ 47.423	€ 47.423	€ 47.423	€ 47.423	€ 47.423	€ 53.013	€ 377.758
Walvis	€ 91.219	€ 53.042	€ 18.038	€ 15.612	€ 12.987	€ 63.664	€ 42.378	€ 102.504	€ 20.026	€ 23.578	€ 443.046
Het Dok	€ 116.959	€ 48.753	€ 39.018	€ 50.784	€ 47.343	€ 48.753	€ 50.269	€ 48.753	€ 52.309	€ 62.661	€ 565.604
Totaal uitgaven	€ 952.626	€ 593.541	€ 509.459	€ 527.256	€ 384.358	€ 536.350	€ 520.597	€ 705.181	€ 543.802	€ 711.907	€ 5.985.077

*KEC De Waterlelie is niet in bovenstaand overzicht opgenomen omdat zowel het binnen- als buitenonderhoud uit de afdracht van de rijksvergoeding gedaan wordt door de gemeente (eigenaar van het gebouw). Voor de Maerten van de Velde is een voorziening opgenomen voor het binnen onderhoud: voor deze school wordt het buitenonderhoud door de gemeente gedaan.

In het *Integraal Huisvestingsplan 2019-2023* van genoemde gemeente is opgenomen dat basisschool *Maria Bernadette (Leidschendam)* nieuwbouw zal krijgen. Kinderopvang *Vlietkinderen* die zorg draagt voor de buitenschoolse opvang wordt ook in het nieuwe gebouw gehuisvest.

Inmiddels is een functioneel programma van eisen (*PvE*) opgesteld en een technisch *PvE*. Medio 2023 vindt de selectieprocedure voor een architect plaats. Panta Rhei is bouwheer en laat zich ondersteunen door een externe partij, *HEVO*. De verwachting is dat de nieuwbouw in de loop van 2026 opgeleverd wordt. Omdat het nieuwe gebouw op de plaats van het huidige gebouw komt zal de school en kinderopvang tijdelijk in een ander gebouw (op locatie, in de buurt/gemeente) gehuisvest worden. Bij nieuwbouw wordt het meubilair en de inventaris vervangen. Dit is opgenomen in deze meerjaren-begroting.

In het coalitieakkoord van de gemeente *Leidschendam-Voorburg* is opgenomen dat een onderzoek start naar de mogelijkheid om een school te bouwen in de wijk *Klein Plaspoelpolder*. Enkele jaren geleden wees onderzoek uit dat een eventuele school een relatief beperkt aantal leerlingen (ongeveer 80) zou trekken. Inmiddels zijn de bouwplannen uitgebreid waardoor de verwachting van de gemeente is dat dit aantal groter is. Panta Rhei heeft belangstelling bouwheer te willen zijn wanneer een school in die wijk gebouwd kan worden. In het voorjaar van 2023 bespreekt de gemeente met de drie schoolbesturen in deze gemeente de kaders voor een actualisatie van het *Integraal Huisvestingsplan* onderwijsgebouwen waarin dit ook ter sprake komt.

In *Voorschoten* staat op termijn nieuwbouw gepland voor de *Nutsbasisschool* (2027-2030) en voor basisschool *Emmaus* (2031-2034). De gemeente laat in het komend jaar onderzoeken of nieuwbouw van beide scholen in één gebouw op een locatie in *Voorschoten* mogelijk is. Daarbij zijn leerlingenstromen (wat doen ouders als de scholen niet op een huidige locatie gebouwd worden) en beschikbare oppervlakte belangrijke aspecten van onderzoek voor *Panta Rhei*.

4.4. Duurzaamheid

Ook binnen het onderwijs is een toenemende aandacht voor duurzaamheid. Duurzaamheid is door de jaren heen een containerbegrip geworden. Alles wat te maken heeft met maatschappelijk verantwoord leven, milieu, ecologie en toekomstgericht denken wordt tegenwoordig onder duurzaamheid geschaard. Veelal wordt de term duurzaamheid omschreven aan de hand van een theorie: de drie P's: *People* (mensen), *Profit* (winst), *Planet* (aarde). Het is ook onze taak om goed voor de mensen en het milieu te zorgen.

Daarnaast hebben we te maken met de *Wet milieubeheer-inrichting*, waarin onder meer een informatieplicht opgenomen is als scholen meer verbruik hebben dan 50.000 KWh elektra en/of 25.000 m3 gas. In die situaties moeten maatregelen getroffen worden om het verbruik terug te dringen.

De aandacht voor duurzaamheid binnen *Panta Rhei* is bijvoorbeeld zichtbaar in;

- Het *Koersplan 2022-2026* waarin het een sub-thema is van het strategische thema 'Een eigentijds curriculum'. Naast kennisoverdracht gaat het hier ook om eigen gedrag.
- Het onderwijsaanbod waarin thema's als energie, voedseltekorten, CO₂-uitstoot, het gebruik van nieuwe (schone) technieken, het scheiden van afval, verspilling voorkomen, e.d. aan bod komen;
- Het gebruik van duurzame materialen bij vervanging (verlichting: ledlampen), renovatie en/of nieuwbouw;
- de toepassing van zonnepanelen, sensors, sedumdaken bij nieuwbouw en bestaande bouw waar dat mogelijk is;
- Het verbeteren van de luchtkwaliteit in de scholen waartoe overal CO₂-meters geplaatst zijn;
- Voor *De Lusthof* wordt er in samenwerking met de gemeente *Leidschendam-Voorburg* een plan uitgewerkt om de bestaande ventilatie-installatie te vervangen voor een met meer capaciteit en gekoppeld aan een warmtepomp zodat het gasverbruik zal verminderen. De gemeente draagt hier voor 50% bij in de kosten.
- Duurzame inzetbaarheid in personeelsbeleid: zuinig zijn op medewerkers en die bron verrijken in plaats van uitputten. In personeelstermen: werven van bekwame mensen, ze boeien, ontwikkelen, opleiden en managen op een manier die bij hun talent past. In de *CAO PO* is bepaald dat hier ook uren voor beschikbaar zijn binnen de normjaartaak van elke werknemer.

Consequentie voor de begroting:

- In begrotingsposten als 'onderhoud gebouwen' en 'personele uitgaven' zijn bovengenoemde aspecten verwerkt.
- In de investeringsbegroting is in 2024 € 192.500 opgenomen voor investeringen in zonnepanelen.
- Uit de bestemmingsreserve *Koersplan 2022-2026* ontvangen scholen jaarlijks € 1.000 als bijdrage voor het scheiden, verminderen, opruimen en voorkomen van afval in de school(omgeving).

4.5. Allocatiebeleid

Het allocatiepercentage wordt vastgesteld door de kosten van de bovenschoolse begroting om te zetten in een percentage van de basisbekostiging. Voor de *Maerten van den Veldeschool* en *IKEC De Waterlelie* wordt dit percentage lager vastgesteld omdat het groot onderhoud door derden wordt bekostigd.

De allocatie wordt jaarlijks bij het opstellen van de meerjarenbegroting geactualiseerd. In de meerjarenbegroting 2023-2026 worden de volgende percentages gehanteerd:

Allocatie basisbekostiging	2023	2024	2025	2026
Maerten van de Veldeschool	10,0%	9,5%	9,5%	9,5%
De Waterlelie	10,0%	9,5%	9,5%	9,5%
Overige scholen	11,0%	10,6%	10,6%	10,6%

Het percentage bestaat uit twee elementen: kosten bestuursbureau en kosten die betrekking hebben op de scholen maar bovenschools verrekend worden. De grootste posten hierin zijn:

1. De dotatie aan de voorziening groot onderhouden personele voorzieningen (langdurig zieken, jubilea uitkeringen en spaarverlof duurzame inzetbaarheid);
2. Kosten arbodienst en overige arbokosten;
3. Kosten jubileumvieringen, overige vieringen en kerstpakketten
4. Kosten administratiekantoor en overige administratie- en beheerkosten;
5. Werkgeverslasten van betaald ouderschapsverlof;
6. Werkgeverslasten van verlof Duurzame Inzetbaarheid;
7. Studieverlof en begeleidingskosten zij-instromers;
8. Bovenschoolse begeleiding starters;
9. Loonkosten LIO-stagiaires;
10. Bijdrage loonkosten directies voor voorzitterschap directiebestuur en bij nieuwbouw school;
11. Overige incidentele knelpunten.

Dit laatste punt betreft incidentele situaties waarin een school óf tijdelijk middelen krijgt uit de bovenschoolse begroting (knelpunten), of wordt toegestaan dat het meerjaren resultaat negatief uitpakt omdat bepaalde uitgaven noodzakelijk zijn. Voorbeelden hiervan zijn kosten voor langdurig zieke medewerkers en bekostiging van groei. Zodra er echter aanvullende middelen beschikbaar worden gesteld (subsidie, verhoging lumpsum e.d.) worden deze direct ingezet en stopt de bovenschoolse bijdrage zodat de meerjarenbegroting van de school wordt afgesloten met een vrijwel nihil resultaat.

4.6. Leerlingenprognoses en ontwikkelingen

Met de invoering van de vereenvoudiging van de bekostiging is de teldatum van 1 oktober naar 1 februari gewijzigd waarbij 1 februari 2022 de eerste teldatum is voor de basisbekostiging van het kalenderjaar 2023. onderstaand is een overzicht opgenomen van de meest recente vastgestelde leerlingenaantallen en de prognose voor de peildata 1 februari 2023 t/m 2025. Hierbij is de prognose voor 1 februari 2023 gebaseerd op opgaven van de schooldirecties en is de prognose voor 2024 en 2025 berekend op basis van dezelfde instroom van 4-jarigen en uitstroom van groep 8 als in de meerjarenbegroting 2022-2025.

Voor de overgang van de teldatum van 1 oktober naar 1 februari wordt in de bekostiging een gemiddelde groei van het leerlingaantal circa 3,9% aangehouden tussen 1 oktober 2021 en 1 februari 2022. Bij dit percentage is er in 2023 geen effect op de hoogte van de bekostiging door de veranderde teldatum. Op stichtingsniveau is de groei 3,6% en dus iets lager dan het landelijk gemiddelde. De instroom bij *De Regenboog*, *De Parachute* en *Het Dok* zijn de scholen met de sterkste instroom en daarmee een groter positief effect op de bekostiging voor 2023.

De instroom op *MMiXX*, *Emmaus*, *IKEC De Waterlelie* en *KC de Telescoop* is lager waardoor er een negatief effect is op de bekostiging voor 2023. Deze effecten hiervan zijn in de begroting verwerkt.

Leerlingaantal op 1 oktober	Definitief 1 oktober 2021	Definitief 1 februari 2022	Prrognose 1 februari 2023	Prognose 1 februari 2024	Prognose 1 februari 2025	Prognose 1 februari 2026
De Regenboog	318	338	338	337	335	335
Essesteijn	461	484	470	475	478	481
Maerten van den Velde	145	152	151	154	157	159
Nutsbasisschool Voorschoten	235	244	245	241	243	242
De Telescoop	287	294	307	311	319	323
De Lusthof	472	490	481	478	485	479
Emmaus	279	284	285	280	275	270
St. Maarten	344	355	349	352	353	349
De Margriet	124	126	144	147	150	153
MMiXX	223	220	225	232	229	226
De Tandem	234	239	250	252	255	240
Professor Casimir	238	252	249	249	250	253
De Parachute	180	193	191	194	198	198
De Waterlelie	194	197	198	207	210	213
Maria Bernadette	262	272	265	265	265	265
De Walvis	398	409	370	347	320	296
Het Dok	402	422	451	479	508	522
Totaal	4.796	4.971	4.969	5.000	5.030	5.004

Voor *KC de Telescoop* wordt na de verhuizing naar de nieuwbouw een grotere instroom van zowel vierjarigen als instroom in de overige groepen verwacht. Deze hogere instroom leidt tot een groei van het leerlingaantal naar de capaciteit van het gebouw en is in de begroting verwerkt.

Bij *De Margriet* is na stabilisatie in de afgelopen drie jaren het leerlingaantal sterk toegenomen door een grote instroom van zowel kleuters als zij-instromers. De verwachting is dat deze positieve ontwikkeling zich voortzet.

IKEC *De Waterlelie* is in het schooljaar 2022-2023 gestart met één instroomgroep nieuwkomers in plaats van de geplande twee instroomgroepen. Reden: een tekort aan personeel. Er zijn wel wachtlijsten, de verwachting is dat er voor 1 februari 2023 met een tweede groep kan worden gestart waardoor het leerlingaantal weer zal toenemen.

De groei van *Het Dok* zal de komende jaren nog doorzetten. De school heeft met ingang van het kalenderjaar 2022 extra onderwijsruimte (1.500 m²) beschikbaar in het naastgelegen gezondheidscentrum.

Deze prognose van het aantal leerlingen vormt de basis voor de meerjarenbegroting. Omdat deze geen exacte voorspelling kan zijn wordt de meerjarenbegroting jaarlijks geactualiseerd. Maandelijks wordt door de controller per school bijgehouden wat de in- en uitstroom is van leerlingen. Tijdens de formatie-gesprekken met de directies in maart wordt rekening gehouden met deze ontwikkeling, waardoor de omvang van het formatiebudget in het komend schooljaar past bij het te verwachten aantal leerlingen bij de start van het nieuwe schooljaar, en scholen zich met hun formatie niet rijker rekenen op basis van een prognose die in het vorig jaar gemaakt werd.

Uit het overzicht van teldata blijkt dat twee scholen onder de opheffingsnorm (173) zitten van de gemeente *Leidschendam-Voorburg*: *Maerten van den Veldeschool (Stompwijk)* en *De Margriet (Leidschendam)*. Meetpunt hiervoor blijft 1 oktober. Voor deze scholen geldt dat de bekostiging in stand blijft door gebruik te maken van de gemiddelde schoolgrootte. Jaarlijks dient hier een aanvraag voor ingediend te worden bij *DUO*. Deze situatie kan net zolang duren tot de gemiddelde schoolgrootte niet meer toereikend is, of in het uiterste geval, tot de ondergrens van 23 leerlingen bereikt is.

Het bestuur van *Panta Rhei* vindt dat het in stand houden van scholen met minder dan vier groepen (minder dan 80 leerlingen) alleen onder voorwaarden gewenst is: als de school binnen de woonkern de enige (openbare) school is en de kwaliteit van het onderwijs op peil is.

4.7. Overige ontwikkelingen

Corona/COVID-19

Het is in deze meerjarenbegroting moeilijk om te kunnen voorzien in de opleving van het coronavirus of het ontstaan van een nieuwe pandemie en mogelijke consequenties voor het onderwijs. Recent zijn landelijk vier scenario's geschetst voor het onderwijs (in kleur: van groen naar rood) waarin op hoofdlijnen te treffen maatregelen beschreven staan bij opleving van (varianten van) het coronavirus. Elke school heeft deze maatregelen in een draaiboek nader uitgewerkt, rekening houdend met de eigen school specifieke omstandigheden.

In deze meerjarenbegroting wordt wel rekening gehouden met hogere schoonmaakkosten en extra kosten voor personeelsleden met long-covidklachten.

Stijgende energieprijzen

In 2021 is voor de inkoop van energie meegedaan aan een aanbesteding via *Energie voor Scholen* en vervolgens een overeenkomst afgesloten voor een periode van vijf jaar. Het huidige energiecontract loopt tot 2025. Hierdoor is een groot deel van het verwachte energieverbruik al vroegtijdig, voor de extreme prijsstijgingen, ingekocht. Dit heeft als voordeel dat tot op heden nog een lage eenheidsprijs wordt betaald.

Nu de hoge energieprijzen langer dan verwacht (extreem) hoog zijn vindt in 2023 een prijsstijging plaats. De leverancier geeft momenteel aan dat de totale kosten nu met circa 30% zullen stijgen. In de begroting zijn de kosten doorgerekend op basis van het bekende verbruik en de door de leverancier aangegeven tariefstijging.

De totale jaarlijkse kosten voor gas, elektra en water stijgen met 52% van € 316.000 (begroot 2022) tot **€ 482.000**. Van deze toename met € 166.000 wordt ongeveer € 36.000 (11,7%) gedekt door de prijsbijstelling in de rijksvergoeding. Het restant moet uit eigen middelen worden bekostigd.

Bij het afsluiten van een nieuw contract moet rekening gehouden worden met een hogere prijs. Door de jaarlijkse actualisatie van de meerjarenbegroting kan in 2024 een reëler beeld geschetst worden voor de meerjarenbegroting 2025-2028.

Indexatie prijzen materiële kosten

Bij de materiële kosten en contracten wordt rekening gehouden met een verwachte indexering per 1 januari 2023. Gezien de huidige inflatie is er veel onzekerheid over de ontwikkeling van de materiële uitgaven. Een groot deel van de kosten is afhankelijk van cao-afspraken (schoonmaak, externe inhuur etc.) en prijsontwikkeling van gas/elektra en papier (huisvestingskosten en leermiddelen). In de begroting 2023 is de rijksbijdrage voor materiële kosten met **11,7%** verhoogd. Het merendeel van de materiële kosten wordt echter, gezien de marktonwikkeling en reeds aangekondigde prijsbijstellingen, in de begroting met gemiddeld **15%** verhoogd.

5 Meerjaren exploitatiebegroting 2023-2026

Op de volgende pagina wordt een geconsolideerd meerjarenoverzicht gepresenteerd. Dat wil zeggen dat er een totaaloverzicht wordt gegeven van alle inkomsten en uitgaven, onafhankelijk van de plaats in de organisatie waar deze besteed (scholen/bovenschools) worden.

Panta Rhei is gewend om met twee typen begrotingen te werken, te weten:

- een totaalbegroting (begroting op stichtingsniveau);
- een begroting op budgethoudersniveau (de school of het bestuursbureau).

De meerjaren totaalbegroting is de optelsom van de meerjarenbegrotingen van de scholen en het bestuursbureau in de periode 2023-2026. Voor de scholen geldt daarbij dat het exploitatieresultaat over het totaal van vier jaar in de periode 2022-2025 per saldo minimaal nihil moet zijn. Mocht blijken dat aan het einde van genoemde periode sprake is van een positief resultaat dan wordt dit voor een maximale omvang van € 20.000 meegenomen in de nieuwe periode van vier jaar, tenzij hier vanwege specifieke omstandigheden andere afspraken zijn gemaakt met goedkeuring van het bestuur. Als er cumulatief over deze periode een negatief resultaat wordt begroot dan is bijsturing nodig, dit kan de begroting over 2024 of 2025 zodat minimaal een nihil resultaat wordt behaald. In **Hoofdstuk 7** is een overzicht opgenomen van de geprognosticeerde resultaten per school vanaf 2022 en de hoogte van de reserves.

Met de voorliggende meerjarenbegroting schetst Panta Rhei een beeld van de financiële consequenties voor de komende jaren, waardoor budgethouders beleidsrijk hun middelen kunnen inzetten en zich niet beperkt voelen tot één kalenderjaar.

De voorliggende begroting is als volgt opgebouwd:

- Er wordt gestart met het presenteren van een totaaloverzicht van de exploitatierekening en het verloop van het eigen vermogen over de periode 2023-2026.
- Vervolgens worden de baten en de lasten toegelicht (**Hoofdstuk 6**). Enerzijds heeft deze toelichting betrekking op de wijze waarop de diverse begrotingsposten tot stand zijn gekomen, anderzijds wordt geanticipeerd op zich aandienende ontwikkelingen, mits deze van invloed zijn op de financiële huishouding.
- In **Hoofdstuk 7** is een totaaloverzicht opgenomen van de exploitatieresultaten per school over de periode 2023 t/m 2026.
- Daarna wordt in **Hoofdstuk 8** de meerjarenbalans en het verloop van het eigen vermogen uitgewerkt en toegelicht.
- Tenslotte worden (**Hoofdstuk 9**) op basis van de exploitatiebegroting en de geprognosticeerde balans de uitkomsten van het financiële beleid van Panta Rhei beoordeeld in het licht van de gangbare kengetallen en de geprognosticeerde liquiditeitspositie zoals blijkt uit de meerjarenbalans en het kasstroomoverzicht.

In de meerjarenbegroting is uitgegaan van het prijspeil 2023 en het bekostigingsniveau 2023 zoals nu bekend is. Momenteel stijgen de kosten door de huidige inflatie met gemiddeld 15%. In de begroting is hierop geanticipeerd door het kostenniveau ten opzichte van 2022 met 15% te verhogen. Voor enkele kosten zoals energie en gas is de reeds bekende, veelal hogere, prijsbijstelling toegepast. Zoals gebruikelijk wordt voor 2024 en verder geen verdere inflatiecorrectie op zowel de baten als de lasten toegepast. Als de inflatie doorzet en niet wordt gecompenseerd door aanvullende rijksvergoeding is voor 2024 een bijstelling van de begroting nodig.

Exploitatiebegroting 2023-2026

Bedragen in €	Begroting 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
BATEN					
<u>Ministerie van OCW, rijksbijdragen</u>					
OCW basisbekostiging	27.450.000	31.118.000	31.098.000	31.301.000	31.559.000
OCW Overige bijdragen	6.107.000	4.583.000	2.650.000	2.653.000	2.662.000
Totaal Rijksbijdragen OCW	33.557.000	35.701.000	33.748.000	33.954.000	34.221.000
<u>Overige overheidssubsidies</u>					
Gemeenten	299.000	422.000	408.000	414.000	415.000
Totaal overige overheidssubsidies	299.000	422.000	408.000	414.000	415.000
<u>Overige baten</u>					
Verhuur en medegebruik lokalen	245.000	307.000	307.000	308.000	307.000
Overige baten	363.000	375.000	369.000	359.000	351.000
Totaal overige baten	608.000	682.000	676.000	667.000	658.000
TOTAAL BATEN	34.464.000	36.805.000	34.832.000	35.035.000	35.294.000
LASTEN					
<u>Personele lasten</u>					
Lonen en salarissen	26.289.000	28.459.000	28.137.000	27.793.000	27.873.000
Overige personele lasten	1.888.000	2.159.000	1.394.000	1.372.000	1.418.000
Totaal personele lasten	28.177.000	30.618.000	29.531.000	29.165.000	29.291.000
<u>Afschrijvingen</u>					
Afschrijvingskosten leermiddelen	195.000	182.000	191.000	188.000	179.000
Afschrijvingskosten ICT apparatuur	523.000	485.000	448.000	460.000	462.000
Afschrijvingskosten overige activa	395.000	424.000	433.000	429.000	401.000
Totaal afschrijvingen	1.113.000	1.091.000	1.072.000	1.077.000	1.042.000
Totaal huisvestingslasten	2.106.000	2.479.000	2.466.000	2.476.000	2.476.000
<u>Overige lasten</u>					
Bestuur, beheer en administratie	606.000	572.000	555.000	576.000	554.000
Kosten school en onderwijs	1.769.000	2.022.000	2.038.000	2.064.000	2.048.000
Uitgaven NPO 2022-2023 100% subsidie na allocatie af: 75% NPO 2022-2023 in bestaande begroting	954.000 -716.000	1.335.000 -1.275.000			
Totaal overige lasten	2.613.000	2.654.000	2.593.000	2.640.000	2.602.000
TOTAAL LASTEN	34.009.000	36.842.000	35.662.000	35.358.000	35.411.000
EXPLOITATIERESULTAAT	455.000	-37.000	-830.000	-323.000	-117.000
Afboeking vordering OCW i.v.m. kalenderjaarbekostiging	-1.328.000				
Vermogensmutatie 2022	-873.000				

De begroting 2023-2026 wordt in 2023 deels beïnvloed door de incidentele subsidie vanuit het Nationaal Programma Onderwijsachterstanden 2022-2023.

6 Toelichting meerjaren exploitatiebegroting

6.1. Baten

RIJKSBIJDAGEN OCW

Ministerie OCW Rijksbijdragen (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
OCW basisbekostiging	27.451.000	30.967.000	30.948.000	31.150.000	31.409.000
OCW Overige bijdragen	6.107.000	4.642.000	2.802.000	2.803.000	2.812.000
TOTAAL	33.558.000	35.609.000	33.750.000	33.953.000	34.221.000

Basisbekostiging

De subsidie voor de basisbekostiging wordt bepaald op basis van het leerlingaantal van 1 februari t-1. In de begroting is in de vergoeding berekend op de bekostigingsbedragen die in september 2022 zijn gepubliceerd. Met de tweede bekostigingsbijstelling voor 2023 die in de zomer 2023 wordt verwacht is nog geen rekening gehouden.

Overige bijdragen OCW

OCW Overige bijdragen (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Prestatiebox/ Professionalisering en	455.000	474.000	474.000	476.000	479.000
Onderwijsachterstandenbeleid	747.000	911.000	912.000	911.000	911.000
Passend onderwijs	764.000	814.000	813.000	818.000	824.000
Zware ondersteuning (arrangementen)	253.000	240.000	240.000	240.000	240.000
OCW groei	80.000	150.000	150.000	150.000	150.000
1e opvang vreemdelingen/asielzoekers	212.000	222.000	200.000	200.000	200.000
Nationaal Programma	3.553.000	1.772.000	0	0	0
Overige subsidies OCW	43.000	59.000	13.000	8.000	8.000
TOTAAL	6.107.000	4.642.000	2.802.000	2.803.000	2.812.000

Onder deze overige bijdragen zijn aanvullende subsidies opgenomen waaronder de subsidie professionalisering en begeleiding starters, de subsidie voor onderwijsachterstanden, de bijdragen voor passend onderwijs en de additionele toekenningen voor individuele arrangementen van de samenwerkingsverbanden.

De subsidies voor arrangementen zijn begroot op basis van de huidige toekenningen aan de scholen, hierin is een toename te zien van het aantal arrangementen. De hiermee samenhangende externe inhuur voor begeleiding van de leerlingen is eveneens bijgesteld.

De inkomsten op grond van de *groei regeling* zijn berekend op basis van de gemiddelde ontvangst in de afgelopen twee jaar. Dit bedrag wordt gereserveerd voor de financiering van groei (*Het Dok*) en voor specifieke personele knelpunten.

De subsidie voor eerste opvang vreemdelingen en asielzoekers is inclusief de verruiming van deze regeling vanuit het *NPO* waardoor leerlingen die korter dan 4 jaar (was 2 jaar) in *Nederland* zijn extra subsidie wordt ontvangen. Deze tijdelijke regeling eindigt zeer waarschijnlijk per 1 augustus 2023, hiermee is in de begroting geen rekening gehouden zodat de begrote inkomsten vermoedelijk te hoog zijn opgenomen.

OVERIGE OVERHEIDSSUBSIDIES

Naast bovengenoemde vergoedingen ontvangt Panta Rhei vergoedingen van diverse gemeenten. Het betreft de volgende inkomsten:

Overige overheidssubsidies (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Subsidie personeelskosten	194.000	322.000	208.000	175.000	175.000
Onderwijsbeleid	10.000	5.000	105.000	145.000	145.000
Materiële instandhouding gymzalen	95.000	95.000	95.000	95.000	95.000
TOTAAL	299.000	422.000	408.000	415.000	415.000

De gemeentelijke subsidie voor personele lasten is in 2022 t/m 2024 hoger dan gebruikelijk door de subsidie *NPO* van de gemeente *Leidschendam- Voorburg* van ca € 325.000 die grotendeels wordt besteed aan personele kosten op *MMiXX*, *IKEC De Waterlelie*, *De Margriet* en *de Tandem*.

OVERIGE BATEN

Hieronder vallen de volgende begrotingsposten:

Overige baten (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Detacheringsopbrengsten	17.000	110.000	115.000	115.000	115.000
Ouderbijdragen algemeen	68.000	49.000	38.000	29.000	21.000
Ouderbijdragen kamp/werkweek	27.000	40.000	40.000	40.000	40.000
Ouderbijdragen excursies	11.000	6.000	6.000	6.000	6.000
Ouderbijdragen TSO	125.000	125.000	125.000	125.000	125.000
Overige baten	115.000	45.000	45.000	45.000	45.000
TOTAAL	363.000	375.000	369.000	360.000	351.000

De afname van de ouderbijdragen komt door een geprognosticeerde geleidelijke verlaging van de ouderbijdrage van de *Nutsbasisschool Voorschoten* tot het gemiddelde niveau van de *Panta Rhei* scholen en waarin de ouderbijdragen kostendekkend zijn voor de hieruit te bekostigen leerlingenactiviteiten. De ouderbijdragen *TSO* zijn de inkomsten voor een tweetal scholen van *Panta Rhei* waar de *TSO* niet volledig is uitbesteed. De bijdragen zijn gelijk aan de hiervoor opgenomen kosten.

De toename van detacheringsinkomsten betreffen *IKEC De Waterlelie*. De afname van 'Overige baten' betreffen een vermindering van doorbelasting van loonkosten van de interim-directeur die tot 2023 in dienst was van *Panta Rhei*.

6.2. Lasten

PERSONELE LASTEN

Lonen en salarissen

Door uitstroom van personeel en het ontstaan van vacatures wordt werkgelegenheid geboden aan jonge leraren. Uitgaande van het feit dat personeel dat vertrekt op het maximumsalaris zit en jonge personeelsleden lagere loonkosten hebben, wordt het volgende begroot:

Lonen en salarissen	2022	2023	2024	2025	2026
Bestuur en directies	2.756.000	2.935.000	3.260.000	3.221.000	3.175.000
Onderwijsgevend personeel	20.443.000	21.508.000	21.250.000	20.968.000	21.094.000
Onderwijsondersteunend personeel	3.089.000	4.016.000	3.627.000	3.604.000	3.604.000
TOTAAL	26.289.000	28.459.000	28.137.000	27.793.000	27.873.000

In de salarislaster is rekening gehouden met de bekende premies (bijvoorbeeld het *ABP* en *Participatiefonds*) en periodieken per 1 augustus. De stijging tussen 2022 en 2023 met 8% komt grotendeels doordat in de begroting 2022 geen rekening was gehouden met de in 2023 doorgevoerde *CAO's*.

De ontwikkeling van het geprognosticeerde aantal fte's is als volgt:

Gemiddeld aantal FTE's	2022 begroot	2023	2024	2025	2026
Directie	24,8	25,3	26,8	26,3	25,8
Onderwijzend personeel (OP)	264,5	256,3	242,7	233,5	230,6
Onderwijsondersteunend personeel (OOP)	49,2	59,1	51,3	50,2	49,6
Gemiddeld aantal fte's per jaar	338,5	340,7	320,8	310,0	306,1

vacatureruimte (saldo taakstellingen en vacatures)		6,4	5,5	3,6	3,0
---	--	-----	-----	-----	-----

De formatieve inzet in het schooljaar 2023 is ca 20 fte hoger dan de prognose voor 2024 en 30 fte hoger dan 2025. Dit komt doordat in 2023 formatie voor vervanging en inzet op het *NPO* t/m juli 2023 is opgenomen. Het budget voor *NPO* is bij alle scholen na het schooljaar 2022-2023 grotendeels besteed. In het schooljaar 2022-2023 is 15,7 fte aangesteld op het *NPO*-budget en gemiddeld 10 fte op ziektevervanging (inclusief vervanging zwangerschapsverlof, duurzame inzetbaarheid en ouderschapsverlof). Voor de daaropvolgende schooljaren is de vervangingsbehoefte nog niet bekend en dus ook niet verwerkt. De daling van het aantal fte's was om hiervoor genoemde redenen al in het meerjaren formatieplan 2022-2026 voorzien.

Het is op basis van ervaring de verwachting dat de formatie vanaf het schooljaar 2024 ca 10 fte hoger zal zijn in verband met vervangingsbenoemingen. De verwachte personele bezetting is op basis van deze prognose, en rekening houdend met een vervangingsbehoefte van ca 10 fte, vanaf 2024 stabiel. Dit ligt ook in lijn met de geprognosticeerde ontwikkeling van het leerlingenaantal en de daaruit voortvloeiende inkomsten.

De werkelijke formatieve inzet in de functiegroep *OP* zal, zoals hierboven beschreven, vanaf 2024 ca 10 fte hoger zijn dan hierboven opgenomen. Als deze wordt toegevoegd dan is het relatieve aandeel *OP* circa 76,3% en in lijn met 2023.

De opgenomen vacatureruimte is het saldo (gezamenlijk *OP* en *OOP*) van eventuele taakstellingen en vacatures per jaar. In de vacatureruimte op grond van de begrote formatieve inzet is al rekening gehouden met uitstroom als gevolg van pensioen. Hierin is de vacatureruimte voor de inzet van personeel voor vervanging en overig natuurlijk verloop, voor zover nu nog niet bekend, nog niet opgenomen. De werkelijke vacatureruimte zal dan ook hoger zal zijn.

De onderverdeling van de functie 'leraar' naar inschaling in LB en LC geeft het volgende beeld:

Verhouding LB/LC (was L10/L11)	okt-22	2023	2024	2025	2026
L10	63,6%	64,5%	63,9%	63,1%	63,0%
L11	36,4%	35,5%	36,1%	36,9%	37,0%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Landelijk werd gestreefd naar een verhouding van 60% *LB* en 40% *LC*. Uit bovenstaand overzicht blijkt dat het aandeel leraren in *LC* stabiel wordt op ca 37%. Jaarlijks wordt opnieuw bekeken welke leraren op basis van hun takenpakket in aanmerking komen voor deze salarisschaal.

Overige personele lasten

De hogere kosten voor ingehuurd personeel worden grotendeels verklaard door de nu bekende inhuur in het schooljaar 2023-2024 waarvoor reeds contracten zijn afgesloten. Vanwege het tekort aan beschikbaar personeel wordt hier steeds vaker een beroep op gedaan. Deze stijging wordt binnen de school-exploitaties gefinancierd vanuit de begrote loonkosten, het budget voor ziektevervanging en *UWV*-inkomsten voor zwangerschaps- en bevallingsverlof.

Overige personele lasten (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Kosten ingehuurd personeel	1.161.000	1.252.000	553.000	557.000	557.000
Scholing management en personeel	323.000	328.000	322.000	321.000	320.000
Inhoudelijke personeelsbijeenkomsten	51.000	23.000	23.000	23.000	23.000
Integraal personeelsbeleid (werving, arbo,	80.000	130.000	105.000	105.000	123.000
Representatie jubilea	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000
Werkkostenregeling	143.000	159.000	149.000	149.000	179.000
Dotatie personele voorzieningen	50.000	150.000	125.000	100.000	100.000
Overige personele kosten	69.000	104.000	104.000	104.000	104.000
TOTAAL	1.888.000	2.159.000	1.394.000	1.372.000	1.418.000

Dotatie personele voorzieningen

Voor medewerkers die langdurig ziek zijn en de verwachting is dat zij niet terugkeren in het arbeidsproces, is een voorziening voor de toekomstige loonkosten gevormd. Hiervoor is in de begroting 2023 een dotatie van € 100.000 opgenomen en daarna jaarlijks € 75.000 opgenomen.

Een werkgever moet aan een werknemer een transitievergoeding betalen als de arbeidsovereenkomst op initiatief van de werkgever wordt geëindigd of niet wordt verlengd. De transitievergoeding moet ook worden betaald over aflopende tijdelijke benoemingen wanneer er geen aansluitend werk verricht kan worden. Tevens zijn er mogelijk verplichtingen tot een bijdrage in de uitkeringskosten, zie hiervoor *paragraaf 3.5 Participatiefonds*. De verstreken diensttijd is mede bepalend voor de hoogte van de vergoeding. Voor deze verplichting wordt in de 2023 en 2024 jaarlijks € 50.000 opgenomen en de jaren daarna € 25.000.

Voor de voorziening jubileumuitkeringen zijn de onttrekkingen jaarlijks ongeveer gelijk aan de benodigde dotatie.

AFSCHRIJVINGEN EN INVESTERINGEN

Het betreft afschrijvingen op aanwezige materiële vaste activa en op de geplande investeringen:

Afschrijvingen (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Gebouwen	24.000	33.000	44.000	45.000	45.000
meubilair	248.000	267.000	274.000	279.000	288.000
inventaris en apparatuur	83.000	111.000	102.000	91.000	53.000
ICT (computers, smartboards, devices etc.)	523.000	485.000	448.000	460.000	461.000
Leermethoden/leermiddelen	195.000	182.000	191.000	188.000	179.000
Overige materiele vaste activa	40.000	14.000	13.000	13.000	15.000
TOTAAL	1.113.000	1.092.000	1.072.000	1.076.000	1.041.000

De afschrijvingskosten nemen in deze begrotingsperiode iets af. Het investeringsniveau is in 2023 t/m 2026 € 3,7 mln. en daarmee iets lager dan de afschrijvingen in deze periode (totaal € 4,3 mln.). Dit komt vooral door het hoge investeringsniveau in 2021 en 2022 door de inrichting van de nieuwe schoolgebouwen.

Investeringen (bedragen in €)	2023	2024	2025	2026	Totaal
Meubilair en inventaris	400.000	141.000	341.000	153.000	1.035.000
Leermethoden/leermiddelen	349.000	172.000	87.000	70.000	678.000
ICT (computers, smartboards, devices etc.)	264.000	176.000	857.000	550.000	1.847.000
Duurzaamheidsinvesteringen gebouwen	0	193.000	0	0	193.000
TOTAAL	1.013.000	682.000	1.285.000	773.000	3.753.000

Door de steeds verdergaande digitalisering van de lesmethoden en de diversiteit van methoden wordt het geïnvesteerde bedrag in lesboeken, handleidingen steeds lager. Hiertegenover staat een sterke toename van de licentiekosten in de exploitatierekening.

In 2025 (en 2026) is een grote investering gepland voor de vervanging van de in 2017 en 2018 aangeschafte touchscreens en in 2022-2021, tijdens het thuisonderwijs, extra aangeschafte en vervangen devices van leerlingen.

De duurzaamheidsinvestering in gebouwen in 2024 betreft de uit het private reserve gefinancierde voorgenomen investeringen in zonnepanelen op een viertal scholen.

HUISVESTINGSLASTEN

Huisvestingslasten (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Huur lokalen/ruimten	254.000	322.000	330.000	330.000	330.000
Klein onderhoud, contracten, beveiliging	202.000	249.000	245.000	245.000	245.000
Electriciteit, gas en water	316.000	482.000	474.000	474.000	474.000
Schoonmaak	641.000	743.000	743.000	743.000	743.000
Publiekrechtelijke heffingen	28.000	28.000	28.000	28.000	28.000
Vuilafvoer	35.000	46.000	46.000	46.000	46.000
Dotatie voorziening onderhoud	585.000	600.000	600.000	600.000	600.000
Overige huisvestingslasten	45.000	10.000	0	10.000	10.000
TOTAAL	2.106.000	2.480.000	2.466.000	2.476.000	2.476.000

Doelstelling is om op basis van reële uitgangspunten de kosten van het onderhoud in overeenstemming te brengen met de beschikbare middelen. Om adequaat onderhoud te kunnen blijven uitvoeren wordt jaarlijks een bedrag gedoteerd aan de voorziening gebouwenonderhoud. Omdat het onderhoud van de gebouwen per jaar sterk kan fluctueren wordt er een onderhoudsplan opgesteld, waarin per jaar de verwachte uitgaven worden beschreven. Het onderhoudsplan van Panta Rhei heeft een looptijd van 20 jaar (zie **Hoofdstuk 4, paragraaf 4.3**). De jaarlijkse gelijkblijvende dotatie is ontleend aan het recente geactualiseerde 20-jarig onderhoudsplan en de reeds gereserveerde bedragen in de voorziening onderhoud.

Voor gas en elektra is een mantelcontract gesloten na Europese aanbesteding via *Energie voor Scholen*. Alle scholen maken gebruik van de langlopende raamovereenkomst 2021 t/m 2025. Het benodigde volume wordt in delen ingekocht waarbij in 2019 al een groot deel t/m 2025 is ingekocht. De totale jaarlijkse kosten voor gas, elektra en water stijgen in 2023 met 52% van € 316.000 (begroot 2022) tot € 482.000. Deze kosten zijn berekend op basis van een door de leverancier opgegeven verwachte prijsstijging. Van deze toename met € 166.000 wordt ongeveer € 36.000 (11,7%) gedekt door de prijsbijstelling in de rijksvergoeding. Het restant (jaarlijks € 130.000) moet uit eigen middelen worden bekostigd. Bij het afsluiten van een nieuw contract moet rekening gehouden worden met een hogere prijs. Door de jaarlijkse actualisatie van de meerjarenbegroting kan in 2024 een reëler beeld geschetst worden voor de meerjarenbegroting 2025-2028.

Indexatie prijzen materiële kosten

Bij de materiële kosten en contracten wordt rekening gehouden met een verwachte indexering per 1 januari 2023. Gezien de huidige inflatie is er veel onzekerheid over de ontwikkeling van de materiële uitgaven. Een groot deel van de kosten is afhankelijk van cao-afspraken (schoonmaak) en prijsontwikkeling. De kosten voor contractonderhoud, schoonmaak en vuilafvoer zijn, gezien de marktontwikkeling en reeds aangekondigde prijsbijstellingen, in de begroting met gemiddeld **18%** verhoogd. Van deze toename met € 160.000 wordt ongeveer € 101.000 (11,7%) gedekt door de prijsbijstelling in de rijksvergoeding. Het restant (jaarlijks € 59.000) moet uit eigen middelen worden bekostigd.

OVERIGE LASTEN

De kosten voor administratie, beheer en bestuur bestaan grotendeels uit de kosten voor *OHM* die de financiële- en salarisadministratie verzorgt en contributies voor de besturenorganisatie (*PO-Raad*).

Administratie, beheer en bestuur (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Administratie en advisering	315.000	329.000	329.000	351.000	329.000
Accountantskosten	24.000	26.000	26.000	26.000	26.000
Overige externe advisering	22.000	20.000	20.000	20.000	20.000
Verzekeringen	22.500	25.000	25.000	25.000	25.000
Vergoeding RvT	43.500	48.500	48.500	48.500	48.500
Contributie besturen/ scholenorganisaties	51.000	44.750	44.750	44.750	44.750
Bestuurs- en beheerskosten overig	92.500	70.300	52.800	52.300	52.300
Bankkosten	35.500	8.250	8.250	8.250	8.250
TOTAAL	606.000	571.800	554.300	575.800	553.800

De hogere kosten administratie en advisering in 2025 worden verklaard door de driejaarlijkse actualisering van het meerjaren onderhoudsplan inclusief de schouw van de gebouwen. In de overige bestuurs- en beheerskosten is in 2023 € 16.000 opgenomen voor externe inhuur voor PR-beleid.

Vanaf 1 juli 2022 wordt door de bank geen negatieve rente berekend waardoor de bankkosten vanaf 2023 substantieel zijn verlaagd naar een normaal niveau van bankkosten. Hierbij wordt er van uitgegaan dat er geen rentevergoeding wordt ontvangen over het openstaand banksaldo.

Kosten school en onderwijs

Kosten school en onderwijs (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
Leermiddelen /onderwijssoftware	873.000	1.011.000	990.000	996.000	1.000.000
Leasekosten ICT apparatuur	8.000	0	0	0	0
ICT/systeembeheer/licenties en onderhoud	261.000	284.000	285.000	285.000	286.000
Reproductiekosten	116.000	163.000	153.000	153.000	153.000
Telefonie en dataverbinding	56.000	58.000	58.000	58.000	58.000
Onderwijsprojecten	82.000	130.000	178.000	198.000	178.000
Buitenschoolse activiteiten/excursies/cultuur	240.000	246.000	245.000	244.000	244.000
Overige schoolkosten	134.000	131.000	131.000	131.000	131.000
TOTAAL	1.769.000	2.022.000	2.038.000	2.064.000	2.048.000

De kosten voor leermiddelen en software stijgen voornamelijk door de steeds verdergaande digitalisering van de lesmethoden. De toename komt echter deels ook door de prijsstijging van materialen, door de stijgende papierprijs. Dit verklaart, in combinatie met een groter volume, ook de toename van de kosten voor reproductie. In 2023 is in deze post € 10.000 opgenomen voor de aanbestedingskosten van een nieuw contract vanaf februari 2024. Bij onderwijsprojecten zijn vanaf augustus 2023 de uitgaven van het thema Kansengelijkheid in het *Koersplan 2022-2026* opgenomen voor de onderdelen rijke schooldag en taalondersteuning/nieuwkomers.

UITGAVEN NPO 2022-2023

Zoals beschreven in **Hoofdstuk 4** zijn de verwachte inkomsten *NPO* voor 2023 en de besteding hiervan in deze begroting opgenomen.

CONCLUSIE

De meerjarenbegroting 2023-2026 kent over genoemde periode een negatief exploitatieresultaat van **€ 1.307.000**. Dit negatieve exploitatieresultaat wordt grotendeels gefinancierd vanuit het saldo van de bestemmingsreserves op 31-12-2021: de reserve *Koersplan 2022-2026* (€ 322.700), reserve schoolexploitaties (€ 406.500) en de *NPO*-reserves (€ 320.000). Door de stijgende inflatie, de bijkomende effecten van de vereenvoudigde bekostiging en ontoereikende indexatie van de rijksvergoeding voor materiële kosten staat de begroting onder druk. Dit zijn landelijke ontwikkelingen, zoals toegelicht in **Hoofdstuk 4** zijn er inkomsten te verwachten die dit (gedeeltelijk) compenseren. Een belangrijk uitgangspunt is dat de begroting realistisch en daarmee ook uitvoerbaar moet zijn. Een sluitende begroting is dan ook niet altijd mogelijk. Desondanks blijft sprake van een gezonde financiële situatie en dit wordt ook bevestigd in de volgende hoofdstukken.

7 Meerjarenperspectief schoolexplotaties 2023-2026

Op zowel stichtings- als schoolniveau wordt met meerjarenbegrotingen gewerkt. Op deze wijze is het mogelijk om ook als school meerjarig beleid te kunnen voeren. In enig jaar kunnen dan meer uitgaven begroot worden dan er baten zijn. Aan het einde van de periode van vier jaar – in dit geval eind 2025 – moet het resultaat per saldo wel 0 zijn. Als na het vierde jaar dit saldo positief (maximaal € 20.000) dan werkt dit door in de nieuwe periode van vier jaar. Onderstaand overzicht geeft de geprognosticeerde resultaten aan per school.

Geprognosticeerd exploitatie- resultaat per school	2022 verwachting	2023 begroting	2024 begroting	2025 begroting	2026 begroting
De Regenboog	€ 20.000	€ 51.000	-€ 28.000	-€ 43.000	-€ 40.000
Essesteijn	€ 20.000	€ 19.000	-€ 35.000	€ 0	-€ 11.000
Maarten van den Velde	-€ 10.000	-€ 14.000	-€ 26.000	-€ 28.000	-€ 20.000
Nutsbasisschool Voorschoten	€ 120.000	-€ 16.000	-€ 68.000	-€ 72.000	-€ 34.000
De Telescoop	€ 40.000	-€ 81.000	-€ 2.000	€ 11.000	€ 53.000
De Lusthof	€ 80.000	€ 26.000	-€ 98.000	-€ 62.000	-€ 8.000
Emmaus	-€ 30.000	-€ 35.000	-€ 36.000	€ 30.000	-€ 1.000
St. Maarten	€ 10.000	€ 34.000	-€ 56.000	€ 16.000	-€ 11.000
De Margriet	€ 30.000	€ 12.000	€ 2.000	-€ 47.000	-€ 58.000
MMiXX	€ 90.000	€ 11.000	-€ 77.000	€ 4.000	-€ 39.000
De Tandem	€ 70.000	-€ 8.000	-€ 31.000	€ 11.000	€ 11.000
Professor Casimir	€ 10.000	€ 2.000	-€ 32.000	-€ 27.000	-€ 41.000
De Parachute	€ 110.000	-€ 33.000	-€ 36.000	-€ 34.000	-€ 16.000
De Waterlelie	€ 20.000	-€ 8.000	-€ 44.000	€ 45.000	€ 68.000
Maria Bernadette	€ 60.000	-€ 4.000	-€ 120.000	-€ 56.000	€ 3.000
De Walvis	€ 10.000	€ 90.000	-€ 13.000	€ 34.000	€ 18.000
Het Dok	€ 50.000	-€ 76.000	€ 3.000	€ 12.000	€ 123.000
totaal scholen	€ 700.000	-€ 30.000	-€ 697.000	-€ 206.000	-€ 3.000
bestuursbureau	-€ 1.100.000	-€ 7.000	-€ 132.000	-€ 116.000	-€ 114.000
Totaal exploitatieresultaat	-€ 400.000	-€ 37.000	-€ 829.000	-€ 322.000	-€ 117.000

Zoals hierboven toegelicht kunnen de opgebouwde exploitatieresultaten van 2023 t/m 2025 voor maximaal € 20.000 worden meegenomen naar de volgende 4-jaarsperiode. Een hoger saldo op 31-12-2025 wordt toegevoegd aan de algemene reserve. In incidentele situaties kan het voorkomen dat een school óf tijdelijk middelen krijgt uit de bovenschoolse begroting (knelpunten), of wordt toegestaan dat het meerjarenresultaat negatief uitpakt omdat bepaalde uitgaven noodzakelijk zijn. Zodra er echter aanvullende middelen beschikbaar worden gesteld (subsidie, verhoging lumpsum e.d.) worden deze direct ingezet, stopt de bovenschoolse bijdrage en wordt de meerjarenbegroting afgesloten met een vrijwel nihil resultaat.

Het eigen vermogen is op 31 december 2026 € **2,1 mln.** hoger dan het minimale buffervermogen van € **1.630.000 mln.** Gecorrigeerd voor het private vermogen is er een surplus van € **1,8 mln.** Het publieke vermogen bestaat uit de algemene reserve, de reserve *Koersplan 2022-2026*, het vermogen van de voormalige *Stichting Nutsschool Voorschoten* en de reserves die zijn opgebouwd uit de exploitatieresultaten van de scholen. Als de algemene reserve lager wordt dan het minimale buffervermogen dan valt een deel van deze reserves weer toe aan de algemene reserve. Het totaal van de algemene reserve en de overige reserves mag dan ook nooit lager zijn dan het minimale buffervermogen.

8 Prognosebalans 2023-2026 en opbouw vermogen

In de periode 2023-2026 wordt per saldo een **negatief** exploitatieresultaat van **€ 1.307.000** geprognoseerd. Om te kunnen bepalen of de continuïteit van de organisatie niet in gevaar komt dient eerst bepaald te worden wat een aanvaardbare hoogte van het eigen vermogen is. In **Hoofdstuk 5** en **Hoofdstuk 8, paragraaf 8.2**, is aangegeven dat de minimale bufferomvang € 1.630.000 mln. moet zijn.

In dit hoofdstuk staat een prognose meerjarenbalans en zijn verloopoverzichten van het eigen vermogen opgenomen. Uit de prognosebalans en de verloopoverzichten van het eigen vermogen blijkt dat zowel het vermogen als de liquide middelen toereikend zijn voor de uitvoering van deze begroting. Dit wordt ook bevestigd door de balanskengetallen en het kasstroomoverzicht die in dit hoofdstuk zijn opgenomen.

8.1. Meerjarenbalans

Onderstaande prognosebalans is opgesteld vanuit het begrote exploitatieresultaat 2023 t/m 2026 en de geprognoseerde balans op 31-12-2022. De liquide middelen zijn bepaald vanuit het behaalde resultaat, gecorrigeerd voor dotaties aan voorzieningen en de geplande investeringen in materiele vaste activa en uitgaven ten laste van de voorziening groot onderhoud. De opbouw en het verloop van de liquide middelen wordt in een kasstroomoverzicht apart toegelicht.

Prognose balans (bedragen in €)	Prognose 31-12-2022	Begroting 31-12-2023	Begroting 31-12-2024	Begroting 31-12-2025	Begroting 31-12-2026
ACTIVA					
Materiele vaste activa	6.200.000	6.122.000	5.732.000	5.940.000	5.671.000
Kortlopende vorderingen	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000
Liquide middelen	3.030.000	2.619.000	2.087.000	1.647.000	1.870.000
totaal vlottende activa	3.230.000	2.819.000	2.287.000	1.847.000	2.070.000
Totaal activa	9.430.000	8.941.000	8.019.000	7.787.000	7.741.000
PASSIVA					
Eigen vermogen	5.030.000	4.993.000	4.163.000	3.840.000	3.723.000
Voorziening onderhoud	1.100.000	748.000	756.000	847.000	918.000
Personele voorzieningen	600.000	500.000	400.000	400.000	400.000
Totaal voorzieningen	1.700.000	1.248.000	1.156.000	1.247.000	1.318.000
Langlopende schulden	0	0	0	0	0
Kortlopende schulden	2.700.000	2.700.000	2.700.000	2.700.000	2.700.000
Totaal passiva	9.430.000	8.941.000	8.019.000	7.787.000	7.741.000

In de volgende alinea's wordt het effect op de financiële- en vermogenspositie aan de hand van de kengetallen en ratio's toegelicht.

8.2. Samenstelling en verloop vermogen

Het eigen vermogen is op 1 januari 2023 **€ 5.030.000**. Op basis van het prognoseresultaat zoals opgenomen in de bestuursrapportage over het derde kwartaal 2022 en het exploitatieresultaat zoals opgenomen in de meerjarenbegroting 2023-2026 en de afboeking van de vordering op OCW van € 1,6 mln. wordt in de volgende tabel het eigen vermogen geprognoseerd:

Eigen vermogen (bedragen in €)	2022	2023	2024	2025	2026
1 januari	5.430.000	5.030.000	4.993.000	4.163.000	3.840.000
Resultaat boekjaar	-400.000	-37.000	-830.000	-323.000	-117.000
31 december	5.030.000	4.993.000	4.163.000	3.840.000	3.723.000

Opbouw geprognosticeerd eigen vermogen (bedragen in €)	31-12-2022	31-12-2023	31-12-2024	31-12-2025	31-12-2026
Algemene reserve	2.341.000	1.935.000	2.173.500	2.615.500	2.756.500
Bestemmingsreserve privaat	423.000	443.000	270.500	290.500	310.500
Bestemmingsreserve Nutsbasisschool	417.000	417.000	417.000	417.000	417.000
Bestemmingsreserve Nutsbasisschool ouderbijdrage	53.000	21.000	0	0	0
Bestemmingsreserve afschrijvingen NPO	187.000	146.000	106.000	79.000	72.000
Bestemmingsreserve koersplan 2023-2026	625.000	756.000	542.000	292.000	6.000
exploitatie resultaten scholen	984.000	1.275.000	654.000	146.000	161.000
Totaal eigen vermogen	5.030.000	4.993.000	4.163.000	3.840.000	3.723.000

In de risicoanalyse, in 2022 geactualiseerd door *Controlgroep* (in samenspraak met vertegenwoordigers van geledingen van Panta Rhei) is een ondergrens op een buffervermogen, bij 90% afdekking van alle risico's, vastgesteld van **€ 1,6 mln.** In 2024 wordt de risicoanalyse wederom geactualiseerd. Voor de bepaling van het buffervermogen is het nodig om dit berekende vermogen te koppelen aan het aanwezige eigen vermogen en het beschikbare werkkapitaal zodat kan worden vastgesteld of het vermogen ook aanwezig is, en in liquide middelen beschikbaar is.

Zoals ook toegelicht in **Hoofdstuk 7** is het eigen vermogen op 31 december 2026 **€ 2,1 mln.** hoger dan het minimale buffervermogen van **€ 1,6 mln.** Gecorrigeerd voor het private vermogen is er een surplus van **€ 1,8 mln.** Als de algemene reserve lager wordt dan het minimale buffervermogen dan valt een deel van de publieke bestemmingsreserves weer toe aan de algemene reserve. Het totaal van de algemene reserve en de overige reserves mag dan ook nooit lager zijn dan het minimale buffervermogen.

Het uitgangspunt op de maximale omvang van de gecumuleerde exploitatieresultaten van de scholen is dat een school maximaal **€ 20.000** uit een afgelopen vierjarenperiode mee mag nemen naar de nieuwe periode van vier jaar, tenzij hierover vanwege specifieke omstandigheden andere afspraken zijn gemaakt met goedkeuring van het bestuur. In de balansprognose is uitgegaan van **€ 146.000** schoolreserve aan het eind van de periode 2023-2025, dit is gebaseerd op een aantal scholen met maximaal **€ 20.000** per school en een aantal scholen met een negatieve reserve. Bij het opstellen van de komende begrotingen moet deze negatieve schoolreserve worden bijgesteld naar minimaal nihil. Dit is in **Hoofdstuk 7** toegelicht.

Omdat de vermogenspositie en het minimale buffervermogen in combinatie met de ontwikkeling van de andere kengetallen maar vooral ook de *liquiditeitspositie* moet worden beoordeeld is de ontwikkeling van de balans, vermogenspositie en kengetallen in **Hoofdstuk 8** en **Hoofdstuk 9** toegelicht.

Uiteraard is het de bedoeling om de publieke middelen die bestemd zijn voor het onderwijs ook in te zetten voor (de kwaliteit van) het onderwijs. Het ophogen van het eigen vermogen is nooit doel op zich.

Mutatie exploitatieresultaten scholen

De jaarlijks behaalde exploitatieresultaten van de scholen worden administratief per school gevolgd in een separate reserve. Zie ook de toelichting in **Hoofdstuk 7** voor de uitwerking en de randvoorwaarden.

Verloopoverzicht exploitatieresultaten scholen (bedragen in €)	2023	2024	2025	2026
Stand 1 januari	984.000	1.275.000	654.000	146.000
Overheveling naar algemene reserve	0	0	345.000	
Mutatie vanuit resultaatbestemming (resultaat scholen)	291.000	-621.000	-163.000	15.000
Stand 31 december	1.275.000	654.000	146.000	161.000

De mutatie op de reserve exploitatieresultaat scholen wijkt af van het behaalde resultaat. Dit komt doordat deze mutatie een optelsom is van de behaalde exploitatieresultaten en de bijdragen vanuit bestemmingsreserves. Dit zijn de bestemmingsreserves *NPO* (2023, voor alle scholen), afschrijvingskosten *NPO* (2023-2026 voor *Emmaus* en *De Walvis*) en vrijval bestemmingsreserve ouderbijdragen *Nutsbasis-school* (2023-2024).

Bestemmingsreserve Nutsbasischool

Het eigen vermogen van de *Stichting Nutsschool Voorschoten* op 31-12-2020 is toegevoegd aan het eigen vermogen van *Panta Rhei*. Dit is verminderd met de bestemmingsreserve ouderbijdrage € 447.000. Deze reserve kan worden aangewend om toekomstige incidentele lasten voor de school te dekken. Dit gaat dan om bijzondere, incidentele kosten die niet kunnen worden bekostigd uit de schoolexploitatie. Mogelijk wordt deze bestemmingsreserve besteed aan bijkomende kosten van de geplande nieuwbouw

Bestemmingsreserve Nutsbasischool ouderbijdrage

De bestemmingsreserve voor de *Nutsbasischool Voorschoten* is per 1 januari 2021 gevormd ter dekking van de geprognosticeerde lagere ouderbijdragen bij gelijkblijvende uitgaven. Om de huidige jaarlijkse ouderbijdragen van circa € 58.000 af te bouwen naar € 21.000 bij aanvang van het schooljaar 2024-2025 was € 83.000 bestemmingsreserve benodigd. Deze reserve is ultimo 2024 nihil.

Bestemmingsreserve private middelen

Het bedrag dat jaarlijks aan het de bestemmingsreserve privaat wordt toegevoegd is het verschil tussen de verhuuropbrengsten (tussenschoolse opvang: *TSO*) en de afschrijvingskosten van de aanbouw (2015) aan de *St. Maartensschool*.

Vanaf 2021 worden de afschrijvingskosten van de nieuw gebouwde multifunctionele ruimte voor de *St Maartensschool*, kosten € 100.000, ten laste van de bestemmingsreserve privaat gebracht. De afschrijvingslasten zijn jaarlijks € 5.000. Een schoolbestuur mag de investering in gebouwen niet vanuit publieke middelen financieren omdat het realiseren van passende onderwijshuisvesting een gemeentelijke taak is.

Van de totale reserve is ultimo 2023 **€ 192.500** beschikbaar voor investeringen in zonnepanelen op de *De Walvis*, en de *Professor Casimir*. De plaatsing op andere scholen kan niet door mogelijke nieuwbouwplannen, de onderhoudskundige staat van het dak, of omdat het schoolgebouw wordt gehuurd van gemeente. Deze investeringen zijn gepland in 2024.

De investering wordt geactiveerd en de afschrijvingskosten worden via de resultaatbestemming onttrokken aan de private reserve. Belangrijk bijkomstig voordeel is dat deze investering de school-exploitaties positief beïnvloedt door lagere energiekosten.

9 Financieel beleid

De in deze paragraaf opgenomen overzichten zijn gebaseerd op de jaarrekening 2022, de begroting 2023 (zoals opgenomen in de meerjarenbegroting 2023-2026) en het geprognosticeerde resultaat 2022.

9.1. Kasstroomoverzicht

Om de vermogenspositie van de stichting en in het bijzonder de liquiditeit te kunnen beoordelen is voor de komende jaren een geprognosticeerd kasstroomoverzicht opgesteld. Dit overzicht is ontleend aan de in **Hoofdstuk 8** opgenomen prognosebalans en geeft het volgende geprognosticeerde verloop van de beschikbare liquide middelen:

Prognose kasstroomoverzicht (bedragen in €)	Begroting 31-12-2023	Begroting 31-12-2024	Begroting 31-12-2025	Begroting 31-12-2026
Beginsaldo liquide middelen	3.030.000	2.619.000	2.087.000	1.647.000
Kasstroom uit operationele activiteiten				
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	-37.000	-830.000	-323.000	-117.000
Afschrijvingen	1.091.000	1.072.000	1.077.000	1.042.000
Mutaties werkkapitaal	-	-	-	-
Mutaties voorzieningen	-452.000	-92.000	91.000	71.000
Totaal kasstroom operationele activiteiten	602.000	150.000	845.000	996.000
Kasstroom uit investeringsactiviteiten				
Investerings materiële vaste activa	-1.013.000	-682.000	-1.285.000	-773.000
Totaal kasstroom uit investeringsactiviteiten	-1.013.000	-682.000	-1.285.000	-773.000
Kasstroom uit financieringsactiviteiten				
	-	-	-	-
Mutatie liquide middelen	-411.000	-532.000	-440.000	223.000
Eindsaldo liquide middelen	2.619.000	2.087.000	1.647.000	1.870.000

Prognose liquide middelen (bedragen in €)	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026
beginsaldo liquide middelen	€ 3.030.000	€ 2.619.000	€ 2.087.000	€ 1.647.000
Eindsaldo liquide middelen	€ 2.619.000	€ 2.087.000	€ 1.647.000	€ 1.870.000
mutatie liquide middelen	€ -411.000	€ -532.000	€ -440.000	€ 223.000

Uit de kasstroomprognose blijkt dat de beschikbare liquide middelen afnemen met € 1,2 mln. tot € 1,9 mln. ultimo 2026. In deze begrotingsperiode ligt het investeringsniveau (€ 4,4 mln.) op hetzelfde niveau als de afschrijvingskosten en is de dotatie aan de voorzieningen nagenoeg gelijk aan de uitgaven ten laste van de voorzieningen (€ 2,5 mln.). In combinatie met een exploitatieresultaat van € 1,3 mln. negatief leidt dit tot deze afname van de liquide middelen.

De liquiditeitspositie is in 2022 afgenomen door de incidentele afboeking van de vordering op OCW en de hiermee samenhangende korting op de rijksvergoeding van 7,12% in augustus-december 2022. Indien de prognose hiervoor wordt gecorrigeerd blijft de liquiditeitspositie boven de door de *Inspectie van het Onderwijs* gestelde ondergrens. In **paragraaf 9.2** worden de kengetallen en ratio's verder toegelicht.

9.2. Balanskengetallen en ratio's

Om tot een oordeel over de financiële gezondheid te komen zijn er op basis van de meerjarenbegroting kengetallen opgesteld voor vermogen, liquiditeit, solvabiliteit, rentabiliteit.

Normatief publiek eigen vermogen

De *Inspectie van het Onderwijs* heeft een formule ontwikkeld om te berekenen wat een bestuur redelijkerwijs aan eigen vermogen nodig heeft om bezittingen te financieren en risico's op vangen. Eventueel privaat vermogen valt buiten het bestek, er wordt alleen gekeken hoe publiek geld besteed wordt. Dit bedrag is het normatieve publieke eigen vermogen. De hoogte ervan is de signaleringswaarde.

Als het eigen vermogen groter is dan het normatieve eigen vermogen, kan het bovenmatig zijn. De *Inspectie* benadrukt dat het normatieve eigen vermogen geen norm is, maar een startpunt voor een gesprek. Een bestuur kan immers goede redenen hebben om tijdelijk meer eigen vermogen aan te houden.

Vanaf verslagjaar 2020 moeten besturen zich aan de hand van de signaleringswaarde over de hoogte van hun reserves verantwoorden in het jaarverslag. De formule is voor alle onderwijssectoren gelijk en wordt berekend vanuit een benodigde reserve voor vervanging van materiele vaste activa en een rekenfactor afhankelijk van de baten (bij Panta Rhei 5%).

In de volgende tabel is de uitkomst van deze formule vergeleken met het geprognosticeerde publieke vermogen. Hieruit blijkt dat het vermogen niet te hoog is, waarbij moet worden opgemerkt dat het normatief eigen vermogen op 31-12-2022 en 31-12-2023 substantieel hoger is dan in 2024 en 2025. Dit komt door de incidenteel hoge baten door de *NPO*-subsidie.

prognose signaleringswaarde normatieve publieke vermogen (bedragen * €)						
	jaarrekening 31-12-2021	prognose 31-12-2022	begroting 31-12-2023	begroting 31-12-2024	begroting 31-12-2025	begroting 31-12-2026
0,5* AW gebouwen *1,27	441.557	444.500	444.500	444.500	444.500	444.500
BW MVA minus gebouw	4.883.189	5.850.000	5.792.000	5.422.000	5.650.000	5.401.000
5% van alle baten	1.724.980	1.723.200	1.840.250	1.741.600	1.751.750	1.764.700
totaal normatief eigen vermogen	7.049.726	8.017.700	8.076.750	7.608.100	7.846.250	7.610.200
Feitelijk publiek eigen vermogen	5.027.000	4.607.000	4.550.000	3.892.500	3.549.500	3.412.500
feitelijk publiek eigen vermogen /normatief publieke vermogen	71%	57%	56%	51%	45%	45%

Bufferfunctie en buffervermogen

De *Inspectie van het Onderwijs* hanteert een bovengrens van het vermogen als signaalwaarde voor mogelijke ondoelmatigheid, deze bedraagt 15% van de baten. Dit percentage is echter een algemene norm en kan per organisatie sterk verschillen. Op basis van een specifieke risicoscan door *Controlgroep* opgesteld is de ondergrens voor het vermogen bij voordoen van 90% van de geïdentificeerde en gekwantificeerde risico's op € 1,6 mln. bepaald. Zoals uit onderstaand overzicht blijkt, blijft het eigen vermogen hier in deze begrotingsperiode ondanks de onttrekkingen aan het vermogen ruimschoots boven.

Surplus eigen vermogen (exclusief privaat vermogen)	
31-12-2021	€ 2.504.000
31-12-2022	€ 1.624.000
31-12-2023	€ 1.703.000
31-12-2024	€ 1.353.000
31-12-2025	€ 1.300.000

Liquiditeit

Definitie: De verhouding tussen de vlottende activa (som van liquide middelen en vorderingen) en de kortlopende schulden.

Signaleringsgrens: 50%-100%

Liquiditeit		Uitkomst zonder afboeking OCW vordering
Prognose 2022	120%	123%
Begroting 2023	104%	153%
Begroting 2024	85%	133%
Begroting 2025	68%	117%
Begroting 2026	77%	125%

De liquiditeit geeft aan in hoeverre een instelling op korte termijn aan haar verplichtingen kan voldoen, en hoeveel geld er direct beschikbaar is om geplande en onvoorziene uitgaven te doen. Dat is dus exclusief het vermogen dat bijvoorbeeld vastzit in materiele vaste activa. Een liquiditeit van boven de 150% kan als ruim worden beschreven. De *Inspectie van het Onderwijs* hanteert een signaleringswaarde van 75% als ondergrens voor de liquiditeit met een absolute ondergrens van € 100.000. De liquiditeitsratio blijft, behalve ultimo 2025, boven deze signaalwaarde en het absolute minimum.

De afboeking van de vordering op OCW in 2022 leidt tot een sterke verslechtering van de liquiditeitsratio's. De *Inspectie* heeft toegezegd dat besturen niet in het continuïteitstoezicht zullen worden betrokken wanneer in hun jaarverslag 2022 een of meerdere kengetallen onder de signaleringswaarde liggen door het vervallen van de 'vordering op OCW'. Voor de boekjaren 2023 en de drie jaren daarna zal bij het continuïteitstoezicht rekening worden gehouden met het effect van het vervallen van de vordering. Om die reden is ter vergelijking de liquiditeitsratio opgenomen zonder de afboeking van deze vordering.

Solvabiliteit II

Definitie: Eigen vermogen en voorzieningen gedeeld door het totale vermogen (balanstotaal).

Signaleringsgrens: > 30%

Solvabiliteit	
Prognose 2022	71,4%
Begroting 2023	69,8%
Begroting 2024	66,3%
Begroting 2025	65,3%
Begroting 2026	65,1%

De solvabiliteitsratio van Panta Rhei ligt gedurende de gehele begrotingsperiode ruim boven de ondergrens. Dat is te verklaren uit het feit dat er bij Panta Rhei, en nagenoeg bij alle schoolbesturen in het primair onderwijs, alleen sprake is van kort vreemd vermogen (schulden aan leveranciers, *Belastingdienst* en *ABP*) en niet van lang vreemd vermogen (bijvoorbeeld leningen bij een financiële instelling). Het bedrag aan vreemd vermogen is dan ook relatief laag waardoor de solvabiliteit ruim voldoende is. De solvabiliteit geeft aan of kan worden voldaan aan de lange termijn verplichtingen.

Rentabiliteit

Definitie: Exploitatieresultaat gedeeld door de totale baten.

Rentabiliteit		Uitkomst zonder afboeking OCW vordering
Prognose 2022	0,0%	3,9%
Begroting 2023	-0,1%	
Begroting 2024	-2,4%	
Begroting 2025	-0,9%	
Begroting 2026	-2,4%	

De rentabiliteit is in 2022 eenmalig sterk beïnvloed door de afboeking van de vordering op OCW. Door het geprognosticeerde verlies is de rentabiliteit in deze begrotingsperiode negatief.

Conclusie naar aanleiding van het voorgaande

In combinatie met de andere hierboven genoemde balanskengetallen kan worden gesteld dat de vermogens- en liquiditeitspositie goed is.

9.3. Exploitatiekenngetallen en ratio's

Huisvestingsratio

Definitie: Huisvestingslasten + afschrijvingslasten gebouwen gedeeld door de totale lasten

Huisvestingsratio	
Prognose 2022	6,2%
Begroting 2023	6,7%
Begroting 2024	6,9%
Begroting 2025	7,0%
Begroting 2026	7,0%

Bovenstaand overzicht geeft het aandeel van de huisvestingskosten in de totale kosten aan. Hiervoor is geen landelijke signaleringswaarde vastgesteld, maar veelal wordt een bovengrens van 10% gehanteerd. Doordat de huisvestingskosten, waaronder vooral de energiekosten, sterker stijgen dan de overige kosten neemt het aandeel huisvestingskosten in de totale kosten ten opzichte van 2022 met ca 0,7% toe.

Personele kosten per fte

Definitie: totale personele kosten gedeeld door het gemiddeld aantal fte's

personele kosten per fte	
Prognose 2022	€ 83.238
Begroting 2023	€ 89.863
Begroting 2024	€ 92.057
Begroting 2025	€ 94.084
Begroting 2026	€ 95.696

De totale personele kosten per jaar stijgen jaarlijks vanaf 2023 met ca 2,2%. Deze stijging wordt verklaard door hogere loonkosten als gevolg van periodieke loonsverhogingen op basis van de CAO. De stijging in 2023 ten opzichte van 2022 met 8% wordt verklaard door de twee *cao's* in 2022 die bij het opstellen van de begroting 2022 nog niet bekend waren.

Totale kosten per leerling

Definitie: totale kosten gedeeld door het aantal leerlingen 1 februari

Totale kosten per leerling	
Prognose 2022	€ 7.091
Begroting 2023	€ 7.682
Begroting 2024	€ 7.174
Begroting 2025	€ 7.116
Begroting 2026	€ 7.082

De hogere kosten per leerling in 2023 worden verklaard door de besteding van de *NPO*- subsidie in combinatie met hogere loonkosten als gevolg van de *CAO*-stijging.

Aantal leerlingen per fte

Definitie: aantal leerlingen 1 februari gedeeld door het gemiddeld aantal fte

Gemiddeld totaal aantal leerlingen per fte	
Prognose 2022	14,68
Begroting 2023	14,58
Begroting 2024	15,59
Begroting 2025	16,23
Begroting 2026	16,35

Het gemiddeld aantal leerlingen per fte was in 2021-2023 lager dan de voorgaande jaren doordat de *NPO*-subsidie grotendeels is ingezet voor personeel. Vanaf 2024 neemt het aantal leerlingen per fte weer toe door vermindering van de personele omvang in fte vanwege beëindiging van de *NPO*-subsidie.

9.4. Planning & control

Een organisatie voor primair onderwijs als Panta Rhei moet zich jaarlijks verantwoorden middels een jaarverslag en een jaarrekening. De jaarrekening dient te worden opgesteld per kalenderjaar, ook de begroting moet daarom worden opgesteld per kalenderjaar. Een school werkt echter in schooljaren. Formatieplannen worden per schooljaar gemaakt.

Panta Rhei werkt met een begrotings- en rapportageproces op stichtingniveau per kwartaal (bestuursrapportage), en per kalenderjaar ten behoeve van de externe verantwoording in de jaarrekening, volgens de principes die de landelijke *Raad voor de Jaarverslaglegging* stelt aan een jaarrekening.

Scholen kunnen dagelijks inloggen bij het administratiekantoor (*OHM*) en zien wat tot die dag aan inkomsten ontvangen is en wat uitgegeven is. Van elke uitgave is in de grootboekrekeningen de factuur in te zien. Op bestuursniveau kan dagelijks op elk niveau gekeken worden naar de stand van zaken.

Financiële bandbreedte van budgethouder

De begroting is taakstellend (in vier jaar) voor elke budgethouder. Als de uitgaven groter blijken te worden dan moet de budgethouder maatregelen treffen om het begrotingsresultaat te realiseren.

Het grootste deel van de kosten binnen de stichting (en ook binnen de school) bestaat uit personele lasten (± 83%), gevolgd door huisvestingslasten (7%), overige lasten (7%) en afschrijvingskosten (3%). De begroting wordt opgesteld per kalenderjaar maar de schoolprocessen zijn ingericht per schooljaar. De grootste bijsturing kan plaatsvinden voor de start van het nieuwe schooljaar, als het meerjaren formatiebeleid, waarvan het bestuursformatieplan onderdeel uitmaakt, in maart/april wordt op- en vastgesteld.

Samenvattend

De begroting is onderdeel van een complex geheel van:

- parallelle rapportage processen; per kalenderjaar/per kwartaal voor het bestuur, per schooljaar/per maand voor de scholen en het administratiekantoor en interne maand monitoring;
- begrotingen van 18 budgethouders (17 scholen en het bestuursbureau);
- financiële bandbreedtes voor de budgethouders;
- bijsturing per schooljaar in plaats van kalenderjaar.

Een begroting geeft geen zekerheid, het planning & controlproces is er wel op ingericht om een zo goed mogelijke begroting op te stellen en bij afwijkingen snel te kunnen detecteren en actie te ondernemen.

Door de invoering van vereenvoudiging van de bekostiging en het verschuiven van de teldatum van 1 oktober naar 1 februari is de meeste informatie voor het opstellen van de begroting in 2023 eerder beschikbaar dan tot en met 2022. De planning van het opstellen van de begroting zal hierop worden aangepast waarbij wordt ingezet op de start van een deel van de begrotingsgesprekken in september en afronding medio november.

9.5. Treasury

Onder treasury verstaan we: het sturen en het beheersen van, het verantwoorden over en het toezicht houden op de financiële vermogenswaarden, de financiële stromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's. Panta Rhei beschikt over een *treasurystatuut*. Het statuut heeft tot doel sturing te geven aan de treasuryfunctie en risico's te beperken. Het uitgangspunt van de stichting is dat zij een zodanig financieel beleid en beheer voert, dat haar voortbestaan in financieel opzicht is gewaarborgd.

Het treasurybeleid vindt plaats binnen de kaders van de *'Regeling beleggen en belenen door instellingen voor onderwijs en onderzoek (2016)'* van OCW. Bij het aantrekken respectievelijk uitzetten van alle benodigde respectievelijk overtollige middelen wordt gehandeld overeenkomstig de in deze regeling gestelde verplichtingen.

Panta Rhei belegt geen gelden. Panta Rhei heeft geen aandelen, geen derivaten of wat voor complexe financiële producten dan ook, maar alleen een rekening courant en spaarrekeningen.